

Tartu Ülikool
Ühiskonnateaduste instituut
EV Kultuuriministeerium

Lepingulise uurimistöö
„Meediasotsioloogiline uuring „Kultuuriajakirjanduse sisu ja kasutajaskond““
lõpparuande I osa: kokkuvõte

Peeter Vihalemm
Marju Lauristin
Ragne Kõuts-Klemm

Tartu 2016

Sisukord

Sissejuhatus.....	2
Kultuuriajakirjandus kultuuriväljal ja ühiskonnas	5
Kultuurikanalite kasutajaskond.....	20
Ajakirjandusliku kultuurikajastuse sisuanalüüs ja ekspertintervjuud.....	30

Sissejuhatus

2014. a sügisel sõlmisid EV Kultuuriministeerium tellijana ja Tartu Ülikool täitjana lepingu „Meediasotsioloogiline uuring „Kultuuriajakirjanduse sisu ja kasutajaskond““.

Uuringu eesmärgid olid fikseeritud järgnevalt:

1. Kaardistada ja analüüsida kultuurialast arutelu ja teavitamist võimaldavaid meediakanaleid ja -väljaandeid Eestis, selgitades nende eesmärke, tegutsemismudeleid, temaatilist fookuseeritust ja ulatust, käsitlusviiside eripära, vastavust erinevate sihtrühmade ootustele.
2. Selgitada kultuuriväljaannete rolli Eesti kultuuriprotsessis ning elanikkonna erinevate rühmade kaasamises kultuurikeskustellu ja aktiivsesse kultuuripublikusse.
3. Selgitada avalikest vahenditest rahastatava kultuurimeedia kvaliteeti ja funktsioone meediasüsteemis, võrreldes era- ja omaalgatuslike kultuurikeskustelu kanalitega.
4. Anda väljaannetele tagasisidet nende sihtrühmade koosseisu, ootuste ja rahulolu kohta.

Uurimisvaldkonnad ja -meetodid olid lepingus määratletud järgmiselt:

1. Kultuurikanalite sisu ja vormi statistiline monitooring (kontentanalüüs).

Põhilised vaatlusalused küsimused:

- Millist sisu pakutakse? Teemad, probleemid, žanrid, arvustatavad teosed
- Kultuurilise keskustelu funktsionaalsus ja professionaalsus, spetsialiseeritus vs populaarsus, rahvaalgustuslikkus või meelelahutuslikkus
- Autorid, esinejad, kõneisikud eri tüüpi kanalites

Vaatluse all on 4 telekanalit, 4 raadiokanalit, 4 üldlevikuga ajalehte, Sirp, 8 peavoolu kultuuriajakirja, 3 era- ja omaalgatuslikku trükikanalit, kultuuriportaal err.ee, kokku 25 kanalit 3 kuu jooksul (november 2014-jaanuar 2015).

2. Kultuurikäsitleste kvalitatiivne süvauuring

Kaheksas valdkonnas toimuva keskustelu kvalitatiivne analüüs, sealhulgas diskursuseanalüüs (teater, muusika, film, kirjandus, kunst, arhitektuur, kultuuri üldprobleemid, kultuuripoliitika), mis hõlmab kõiki monitooringus esindatud kanaleid.

3. Autorite, toimetajate, ekspertide uuring.

Ligikaudu 40 semistruktureeritud intervjuud, mille teevad magistrandid, doktorandid, uuringus osalevad õppejõud ja teadurid.

Põhilised vaatlusalused küsimused:

- Milles nähakse oma valdkonna ja kogu kultuuri arengu probleeme, võimalusi ja takistusi?
- Kui lai on asjatundlike tegijate-kaastöölise ring?
- Kuivõrd osaletakse peavoolu kanalite, kuivõrd omaalgatuslike kanalite tegevuses? Kuivõrd nähakse neid sarnastena, kuivõrd erinevatena? Milles nähakse nende rolli?
- Milliseid võimalusi ja probleeme nähakse kultuuripubliku taastootmises, uuendamises ja praeguse kultuuripubliku säilitamises?
- Kanalite majandusliku toimetuleku võimalused ja probleemid.

4. Kultuuripubliku (kasutajaskonna) uuring:

a) Aastail 2011-2014 läbiviidud uuringute täiendav analüüs.

Esindusliku küsitluse Mina.Maailm.Meedia 2014 kultuurivaldkonda puudutavate tulemuste analüüs üksiktunnuste ja summaarsete tunnuste baasil (erinevate rahvarühmade võrdlus, tüpoloogiline analüüs), võrdlus 2011.a küsitlustulemustega.

Põhilised vaatlusalused valdkonnad:

- *erinevate rahvarühmade huvi erinevate kultuurivaldkondade vastu, kultuuriosalus;*
- *kultuuriosaluse dünaamika 2011-2014;*
- *eestlaste kultuuriaktiivsuse tüpoloogia;*
- *erinevate kultuurikanalite jälgimine (peavoolu kanalid, erialased kanalid ja omaalgatuslikud kanalid);*
- *arvustuste jälgimine, huvi arvustuste vastu;*
- *kultuurikanalite sisu jagamine ja kommenteerimine sotsiaalmeedias.*

b) Fookusgruppide uuring.

5 fookusgruppi (gümnasistid, üliõpilased, õpetajad, raamatukogutöötajad, loovisikud), mille viib läbi uuringufirma.

Uuringu täitmiseks moodustatud töörühma kuulusid lisaks lepingus fikseeritud neljale täitjale (Peeter Vihalemm – uuringu juht; analüütikud-ekspertid Marju Lauristin, Ragne

Kõuts-Klemm ja Maarja Lõhmus) veel 13 TÜ ühiskonnateaduste instituudi õppejõudu, doktoranti, magistranti ja bakalaureusetaseme üliõpilast: Maarja Hindoalla, Liisa Hõbe, Madis Järvekülg, Anneli Kann, Margot Ots, Tuudur-Jaan Rekkor, Helen Räim, Johannes Saar, Kauri Sinkevicius, Helle Tiikmaa, Aune Unt, Ilmar Vaaro, Dagny Viks. Andmekogumisel olid abiks TÜ Rakenduslike Sotsiaaluuringute Keskuse (RAKE) töötajad Merli Aksen, Imbi Kaunismaa, Aivi Themas ja Johanna Vallistu.

Uurimisrühm oli oma koosseisult kirju, koosnes analüüsivõimekuse ja –kogemuste poolest üsnagi erinevatest inimestest, mistõttu on ka analüüsi tase käesoleva aruande erinevates osades küllaltki ebahühtlane. Meie eesmärk ei ole olnud esitada ühtseid soovitusi, vaid tuua esile üldisi tendentse kultuuriajakirjanduse mitmekesisuses sisus ning selle üle arutlevate ekspertide ja lugejate arusaamades ja hinnangutes (milles on nii kokkulangevusi kui vasturääkivusi).

Andmekogumine toimus alates novembrist 2014 kuni maini 2016 vastavalt lepingus fikseeritule. Siiski oli sellest paar kõrvalkallet. 5 fookusgrupi asemel toimus 6 fookusgruppi, intervjuueeritavaks olid gümnasistid, üliõpilased ja õpetajad (kaks gruppi igast vaatlusalusest rahvarühmast). Selleks et selgitada spetsialiseeritud kultuuriväljaannete põhiliste sihtrühmade, aktiivse kultuuripubliku ootusi ja hinnanguid väljaannete suhtes, korraldasime oktoobris 2015 kahe ajalehe (Sirp ja Määrileht) ning 5 ajakirja (Akadeemia, Looming, Vikerkaar, TMK, Kunst.ee) tellijate ja aktiivsete lugejate internetiküsitluse.

Kokku koosnes uuring kuuest alauuringust – esinduslik elanikkonnaküsitlus, internetiküsitlus, ekspertintervjuud, fookusgrupi-intervjuud, kvantitatiivne sisuanalüüs (monitooring) ja kvalitatiivne sisuanalüüs. Andmeid koguti laialdasemalt, kui leping seda ette nägi, lisaks algselt kavandatule korraldati ka aktiivse kultuuripubliku internetiküsitlus.

Käesolev lõpparuanne koosneb viiest osast, lisaks üldkokkuvõttele antakse ülevaade nelja 2015/2016 läbiviidud uuringu põhitulemustest – 1)kvalitatiivsest tekstianalüüsist; 2)internetiküsitlusest; 3)ekspertintervjuudest; 4)fookusgruppidest.

Kahe 2014/2015 läbiviidud uuringu, esindusliku elanikkonnaküsitluse ja sisu monitooringu tulemused on esitatud kaheosalises vahearuandes, mis on kättesaadav kultuuriministeeriumi kodulehel.

Kultuuriajakirjandus kultuuriväljal ja ühiskonnas

Marju Lauristin

Kui alustasime ülikoolis 1970ndate teises pooles Sirbi ja Vasara lugejate uurimist, oli Sirbi tiraazh üle 70 000 ja seda luges veerand eestlastest. Lisaks Sirbile ilmus tollal kultuuriväljaannetest Looming, Loomingu Raamatukogu, Kultuur ja Elu. TMK tuli mõni aasta hiljem, Vikerkaar ja Akadeemia sündisid 1980ndate lõpus koos poliitilise tõusulainega. Kultuuriajakirjandus oli väga laialdaselt loetav ja suutis tollal asendada ideoloogiliselt valvatud ühiskonnas puuduvat poliitilist avalikkust. Fosforiidisõja sümboliks muutunud Priit Pärna karikatuur Sirbis on selle eredamaks näiteks.

Kas tänane Eesti ühiskond, milles on tajutav stagnatsiooni ja suletuse paine, vajab taas kultuuriajakirjandust kui ühiskonna kriitilise vaimsure areeni? Või on meie poliitiline avalikkus nüüd piisavalt avatud ja demokraatlik ning kultuuriavalikkus samas niivõrd killustunud ja endasse sulgunud, et selleks ei ole võimalust ega vajadustki?

Kasutades kõnesoleva kultuuriajakirjanduse sotsioloogilise uuringu tulemusi, püüame mõtestada kultuuriajakirjanduse praegust seisut ja rolli nii kultuuriväljal kui ühiskonnas tervikuna.

Sotsiaalne kultuurinihe

Kohe pärast Eesti taasiseseisvumist ja turumajanduslike reformide algust Eestis 1991. aastal hakkas kultuuriajakirjanduse lai lugejaskond väga kiiresti kokku tõmbuma¹. Kultuuriajakirjandus muutus kogu ühiskonda otseselt mõjutavast meediumist kitsalt kultuurivaldkonna sisekommunikatsiooni platvormiks. Selle põhjuseks oli ühelt poolt üldajakirjanduslike kanalite arvukuse plahvatuslik suurenemine ja meediavabaduse saavutamine, mistõttu kadus vajadus kultuuriajakirjanduse ja kultuuriavalikkuse toimimine kompensatoorse kanalina, mis võimaldas natuke vabamat avalikku arutelu, nagu see oli toimunud nõukogude süsteemis. Samas tõi turumajandusele üleminek kaasa vaimsete väärtuste taandumise materialistlike, majandusedule ja konkurentsivõimele suunatud väärtuste ees. Sellega kaasnes ühelt poolt kultuurivaldkonna süvenev autonoomsus ja vastandumine poliitilisele ja majanduslikule väljale, teisalt aga kultuurivaldkonna enda sisemine jagunemine 'loomemajanduseks' ehk kasumit tootvaks kultuuritegevuseks ja mittekasumlikuks 'puhtaks kunstiks', mis riigi toetustest või erasponsorlusest sõltavana muutus ühiskonnas pigem marginaliseeritud ja probleemseks kui autoriteetseks ja mõjusaks tegevusalaks, välja arvatud vähesed rahvusvahelise tunnustuse kaudu promoveeritud staartegijad, tippsaavutused või suursündmused.

Eesti kultuuripoliitika suureks saavutuseks võib pidada 1990ndate alguses, kohe iseseisvuse taastamise järel tehtud olulisi samme rahvuskultuuri majandusliku suveräänsuse kindlustamiseks: esiteks, eriseadustega avalik-õigusliku staatuse ja sellega kaasneva regulaarse riikliku rahastamise tagamine rahvusoperile, rahvusringhäälingule,

¹ Vt M. Lauristin, P. Vihalemm. Kultuuriajakirjad sotsioloogi pilguga. Keel ja Kirjandus, nr 1-2, 2008, lk 3-15.

rahvusraamatukogule ja rahvusülikoolile; teiseks, kultuurkapitali taastamine autonoomse sihtasutusena, mille tulullikad on tagatud seadusega; kolmandaks, kultuuriajakirjanduse (nagu ka lasteajakirjanduse) väljaandmise riiklik toetamine SA Kultuurileht kaudu. Samuti tagati seadusega riiklik rahastamine rahvaraamatukogudele ja muuseumide võrgule. Ilma nende otsusteta oleks meie väikese ja avatud kultuuriruumi saatus globaliseeruva kultuurituru tõmbetuultes võinud kujuneda hoopis nukramaks, kui me seda praegu näeme. Teisalt aga muutis selline suuremõduline riiklik osalus kultuurivaldkonna toimimises eriti oluliseks kultuuriajakirjanduse kriitilise rolli vaimse kultuuri sõltumatuse ja väljendusvabaduse vardjana ning kultuuripoliitika valvekoerana.

Vaimse kultuuri ühiskondliku positsiooni muutumine turumajandusele üleminekul tõi kaasa ka kunstniku rolli muutumise. Totalitaarne süsteem muutis kunstniku rolli tahes-tahtmata politiseerituks, olgu kuuleka või vähem kuuleka valitseva ideoloogia teenrina või siis sellele kultuurilise vastupanu osutajana, keelatud ideede väljendajana. Turumajandus vabastas kunstniku rolli kohustuslikust poliitilisest angazheeritusest, võimaldades valida vaimselt sõltumatu prohveti, ühiskondliku kriitiku või kojanarri, populaarse meelega lahutaja või esteetilise elevantuutorni sulguja positsiooni.

Kultuuripõlvkondade vahetumine ei toimu aastate, vaid aastakümnetega. Seetõttu on ka kultuuriajakirjanduse kaudu muudetud nähtavaks nii vanema põlvkonna kui päris noore, vabas ühiskonnas kujunenud kultuuritegijate väärtusorientatsioonid ja enese positsioneerimine nii kultuuriväljal kui ühiskonnas.

Digitaalne kultuurinihe

Kultuuriajakirjanduse toimimist on mõjutanud mitte ainult muutused kultuuri ja kultuuritegijate ühiskondlikus positsioonis. Järjest olulisemaks muutub infotehnoloogiline areng, mida on nimetatud ka kultuuriliseks digipöördeks². Seda iseloomustab üleminek lugemiskesksele audiovisuaalsele kultuuritarbimisele ning vahetult kultuuriprotsessis osalemiselt virtuaalsele võrgustikulisele kontaktile. Digipöörde mõju kultuurile on otseselt seotud põlvkonnavahtusega, põhjustades muret eestikeelse kultuuritraditsiooni kestlikkuse pärast ning konkreetselt ka kultuuriajakirjanduse lugejaskonna säilimise pärast.

Digipöörde ja kultuurivälja üleilmastumise mõjul on toimumas ka sotsiaalse aegruumi paradigmaatiline muutus: kultuuri mälu keskse diakroonilise telje ('minevik, olevik, tulevik') taandumine ning ruumikeskse sünkroonilise telje ('praegu, siin ja kõikjal')

² Vt M. Lauristin. Eestlaste kultuurisuhte muutused liikumisel siirdeühiskonnast võrguühiskonda. – A. Aarelaid (koost). Nullinate kultuur I: teise laine tulemine. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2012; M. Laak, P. Viies. Digitaalkultuur Eesti kultuuriruumi osana 2004-2014: hetkeseis ja tuleviku prognoos. Eesti inimarengu aruanne 2014/2015. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 2015; I. Ibrus. Kultuur visualiseerub ja rikastub. Eesti inimarengu aruanne 2014/2015. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 2015.

esiletõus. Selle olulise nihke toimumisele viitab ka süvenev konflikt kosmopoliitse kultuurihoiaku ja etnotsentrilise identiteedipoliitika vahel.

Kultuuriajakirjanduse rollist ühiskonnas

Traditsiooniliselt on kultuuriajakirjandust seostatud eeskätt kultuuripubliku maitse ja hinnangute kujundamise, kultuuriloojatele tagasiside andmise ning kultuurielu sündmuste jäädvustamisega. Tänapäeva kommertsialiseerunud, digitaliseerunud ja globaliseerunud meediakeskkonnas on aga kultuuriajakirjanduse roll märkimisväärselt avardunud, temas nähakse alternatiivi pealiskaudsele politiseeritud käsitlustele peavoolumeedias ning selliste vaimsete väärtuste hoidmist nagu süvenevus, eruditsioon, intelligentsus, järjekestvus, eristamisvõime.

Kultuuriväljaanded enne ja nüüd

1960-1990	2000-2015
<ul style="list-style-type: none"> •Lai levik, suur loetavus •Ideoloogiline kontroll •Rahvavalgustuslik missioon •Alternatiivne avalikkus •Esteetiline normatiivsus •Looja erandlikkus •Kriitika kommunikatiivne suunatus: tagasiside autorile, teose tõlgendamine ja võimendamine, publiku esteetiliste arusaamade kujundamine, kultuuriprotsessi jälgimine 	<ul style="list-style-type: none"> •Kitsas levik, piiratud loetavus •Turumajanduslik surve •Kultuuriprotsessi institutsionaalse struktuuri muutumine •Looja erandlikkus. Kultuuriavalikkus kui professionaalne autopoiees (enesekonstrueerimine) •Kultuuriajakirjandus kui alternatiivne avalikkus, kultuuripoliitiline diskussioon, sotsiaalne missioon •Kriitika kui autonoomne kultuurivorm •Kriitika kui teose turundus

Meie uuring näitas kultuuriajakirjanduse uuenenud ja mitmekesisist rolli nii Eesti ühiskonnas kui kultuurielus. Mõnevõrra vähem kui varem rõhutati meie küsitlustes tagasisidet loojatele, tuues selle funktsiooni täitjatena pigem esile sotsiaalmeediat, publiku vahetat reageeringut ning isiklikku professionaalset suhtlust. Samas on rohkem rõhutatud kultuuriajakirjanduse rolli diskussiooniplatvormina, ühiskonna väärtushierarhiate ja sotsiaalsete tähenduste kujunemises osalejana. Selle rolli eduka täitmise eelduseks on kultuuriajakirjanduse võime olla dialoogis aktiivse ja mitmekülse kultuuripublikuga, kellest suur osa on ka ühiskonnas arvamusiidriteks. Just nende kaudu leiavad vaimsed väärtused, kultuuriloomingust kasvanud uudsed ideed ja kultuuriajakirjanduses väljendatud kriitilised seisukohad laiemal ühiskondliku kõlapinna ja saavad niiviisi mõjutada nii avalikku arvamust kui poliitika prioriteete. Selleks et suuta nii suurele väljakutsele vastata, peaks kultuuriajakirjanduse enda identiteet ja positsioon ühiskonnas

olema küllalt tugev.

Kultuuriajakirjanduse identiteet kultuuriväljal

Kultuuriväljannete mõju ühiskonna vaimsetele või poliitilistele arengutele sõltub nii nende suhestumisest kultuuri enda sees toimivate jõujoontega kui ka autonoomia määrast võimuga ja turusuhetes. Kultuurivälja ja kultuurilise kapitali teooria rajaja prantsuse kultuurisotsioloogi Pierre Bourdieu järgi³ võib kultuuriväljal tegutseja suhtelist positsiooni iseloomustada ühelt poolt asend konservatiivsuse ja radikaalse uuenduse vahel, teiselt poolt sulgumine esteetilisse elevandiluu torni, mõttekaaslaste kitsasse ringi (salongi, klubisse) vs avatus laiemale publikule ja ajakirjanduslikule avalikkusele. Kultuuriväljal toimijaid väärtustavate jõududena näeb Bourdieu kas nende isiklikku karimat, 'loojat ümbritsevat aurat', kitsama publiku tunnustust, tuntust laia publiku seas või institutsionaalste struktuuride, tunnustatud normide ja rituaalide kaalu. Kultuuriväljal loodav väärtus on reeglina seda suurem, mida sõltumatum on tema looja. Lähtudes Bourdieu ideedest, püüdsime selgitada meie kultuuriväljaannete asendi Eesti kultuurivälja jõujoontes (joonis 1).

Kultuurivälja põhidimensioonideks on Bourdieu järgi ühelt poolt orienteerumine kitsale professionaalsele ringkonnale või üldisema ulatusega sotsiaalsele mõjule (loomise horisontaaltelg), teisalt konservatiivsus, akadeemilisus vs radikalism ja uuenduslikkus (vertikaaltelg). Lähemalt iseloomustasime artiklite ja väljaannete analüüsiks nende kahe telje lõikumisel tekkivaid sektoreid järgmiselt:

1. sektor: elitaarne-klubiline

Teksti taotluseks on hoida üleval arutlust kitsamas „asjassepühendatute“ ringis (subkultuuris). Teksti autor kuulub ise sellesse ringi ning kõnetab sinnakuulujaid siseringile omaste märksõnade ja septsiifilise keelekasutuse kaudu. Klubiliikmete „slängi“ ei peeta vajalikuks tõlkida. Siseringi mittekuuluvale lugejale võib jääda selgusetuks, kes on see „meie“, kelle nimel autor räägib. „Meie“ kategooria analüüsil on aga hästi aru saada, et teksti autor peab silmas talle teadaolevat gruppi. Kultuuriobjekte analüüsides on sellise käsitlusviisi puhul sageli esiplaanil objektide esteetika, kultuuriloomingu analüüsiks kasutatakse spetsiifilist kultuurikriitika kaanonit. Loomingut kujutatakse mänguna, sageli ka mänguga seonduvaid mõisteid kasutades. Loovisikule lähenetakse esteetilistes kategooriates, esil on teose või isiku „aura“, loovisik kui kõrgemalseisev ja puutumatu. Tekstide vaatenurk on võrreldav Walter Benjamini käsitlusega loometeose ainulaadsusest, vaatluse all on loomingu *hic et nunc* (siin ja praegu). Seejuures ei anna käsitlusviisile elitaarset-klubilist raamistikku ette käsitletav objekt ise (nt ooper ei pea olema ilmtingimata käsitletud elitaarsel-klubilisel viisil), vaid käsitlusviisi tingib see, kuhu positsioneerib end teksti autor kultuuriväljal ja kellele ta kõneleb – väikesele asjatundjate rühmale nende siseringis kasutatava keele ja hindamiskriteeriumide alusel.

³ P. Bourdieu. *The Field of Cultural Production*. Cambridge: Polity, 1993.

2. sektor: elitaarne-akadeemiline

Elitaarne-akadeemiline on sarnane eelmisele käsitlusviisile selles mõttes, et keelekasutus on samuti siseringi-septsiifiline. Samas taotletakse sellele sektorile iseloomulikes tekstides legitiimsust mõnevõrra laiemal lugejaskonna seas. Käsitlusviis on akadeemiline, püüdleb teaduslikkusele analüütiliste kategooriate eritlemise kaudu. Kultuurinähtust või –protsessi püütakse lahterdada etableerunud akadeemiliste liigituste alusel ja käsitleda neid kõrvaltvaatajana võimalikult objektiivselt ja neutraalselt. Hinnangulisus võib avalduda pigem üldisel tasandil, nt kui võrreldakse kultuuriobjekti vastavust kokkulepitud kvaliteedikriteeriumidele. Analüüsil lähtutakse kultuuriteoreetilistest paradigmatel, teksti eesmärgiks on leida kultuuriobjektile „õige koht“ teaduslikus liigitussüsteemis. Selleks võrreldakse, üldistatakse ja tuuakse näiteid, sealhulgas võidakse minna tagasi kultuurinähtuse kujunemislõu juurde. Tekstidele on iseloomulikud ka joonealused kirjandusviited teoretikutele ja akadeemilistele analüüsidele. Mõistekasutus on üldjuhul keskmise haritusega lugejale mõnevõrra keeruline.

3. sektor: akadeemiline-konservatiivne

Akadeemilis-konservatiivse käsitlusviisi puhul ollakse suunatud samuti mõnevõrra laiemale lugejaskonnale ning hinnangud kultuuriobjektidele on neile arusaadavalt esitatud. Tavaliselt seostatakse analüüsitavat nähtust üldkultuurilise kontekstiga ning muutustega; detailide tähendust avatakse ühiskondliku konteksti kaudu, loetletakse kultuurimärke. Üldjuhul on selge, millest lähtuvalt teost hinnatakse, millises mõõdustikus hinnanguid antakse. Loomingut võrreldakse teatavate kaanonite ja traditsioonilise käsitlusviisiga. Tekst ütleb selgelt välja, mis on ilus, hea või sobilik. Teksti autor lähtub hinnangutes kultuuriobjektile sellest, kuivõrd see objekt sobitub või ei sobitu tema arvates kaanonisse. Kaanoni aluseks võib olla nii poliitiline kui ka kultuuriline konservatiivsus. Konservatiivne positsioon võib olla ka ideoloogiline. Kui autor kasutab analüüsil akadeemilisi termineid, siis lisab ta viite termini päritolule ja üldjuhul seletab selle ka vähem asjatundliku lugeja jaoks mõistetaval viisil lahti. Sellise teksti loome eeldab teksti autorilt kultuurilist kompetentsi ja eruditsiooni.

4. sektor: ajakirjanduslik-konservatiivne

Ajakirjanduslik-konservatiivne käsitlusviis on suunatud laiale lugejaskonnale. See on mõeldud kõnetama „keskmist“ eestlast, „keskmist“ kultuuritarbijat. Ajakirjanduslik-konservatiivne lähenemine avaldub hariva ja valgustava papajannsenliku tekstina. Autor kirjeldab enda kultuurielamust neile, kes ei ole sündmusest ise osa saanud. Sellepärast sisaldab selline tekst palju detailset kirjeldust – mida on laval näha või kuidas kulges tegevus loetud raamatus, andes samas ette normatiivse tõlgendusraami. Teksti autori hinnangud kultuuriobjektile või –protsessile on kirjelduses üheselt arusaadavad. Seejuures on kasutatav tõlgendus kontekst konservatiivne, see ütleb, milles seisneb kultuuriobjekti tähtsus Eesti kultuuri jaoks. Taoline tekst on mõeldud sageli kultuuriaktiivsuse D-tüübile (vt allpool kirjeldatud tüpologia), kelle ootus on, et talle seletatakse

kultuurinähtused/protsessid lahti talle hästi tuntud kontekstis. Ajakirjanduslik selge žanriline kaanon annab ette tõlgendusruumi (keda laita, keda kiita). Väga selge kriitikupositsioon.

5. sektor: ajakirjanduslik-populaarne

Ajakirjanduslik-populaarse käsitusviisi fookuses on enamasti mediatiseeritud toode – kultuur ja kunst, mis on populaarne. Kirjeldatakse tavainimesele arusaadaval moel, mida on näha. Selle käsitusviisi kõige tavalisem avaldumisvorm on n.-ö lahtiseletav arvustus või teatavate reklaamielementidega tutvustus. Esimese puhul püüab teksti autor võtta n.-ö tavalise publiku positsiooni ja oletab, kuidas võiks publik teost näha ja mida sellest arvata; teise – reklaamielementidega tutvustuse - puhul leiab selgeid soovitusi publikule, millal ja kuidas kultuuriloomingut/produkti tarbida ja kuidas sellega suhestuda. Sageli antakse lugejale ette loomega suhestumise võti seeläbi, et kirjeldatakse, mida on looja soovinud teosega ütelda. Selle sektori tekstid vabastavad looja karismast, selgitavad üldarusaadavas ja inimlikus kontekstis lahti selle, mis on loomingu taga. Looja ei ole midagi kõrgemal- või eemalseisvat, tema motiivid avatakse tekstis. Selle sektori tekstid võivad avalduda ka populistliku lähenemisviisi kaudu.

6. sektor: populaarne-protestiv

Populaarse-protestiva käsitusviisi puhul võetakse enamasti selge positsioon kultuuriloomingu tekkekonteksti suhtes. Enamasti on tajutav käsitluses sotsiaalne mõõde, ühiskondlik valu. Kultuurilooming võib olla võimalus laiemate küsimuste, nt sotsiaalprobleemide lahendamiseks ühiskonnas. Autor kirjutab eelkõige publitsistika võtmes, taotledes mõistmist suhteliselt laia lugejaskonna poolt. Kirjutatakse arusaadavast asjast arusaadaval viisil. Tekstide eesmärgiks on tekitada poliitilist ja ühiskonnakriitilist hoiakut. Näideteks sobivad hästi arhitektuuriarutelu, kus kritiseeritakse tugevalt linnavalitsust selle ehituslike valikute eest, või filmi rahastamise probleemide käsitlemine ja kriitika sellega seotud institutsioonide aadressil. Sageli võib sellise käsitusviisi taustal märgata isiklike probleeme, leidub stigmatiseerimist ja oma vaatele toetuse otsimist. Populaarse-protestiva lähenemise kaudu kaob kultuuriloomingu või autori aura/karisma.

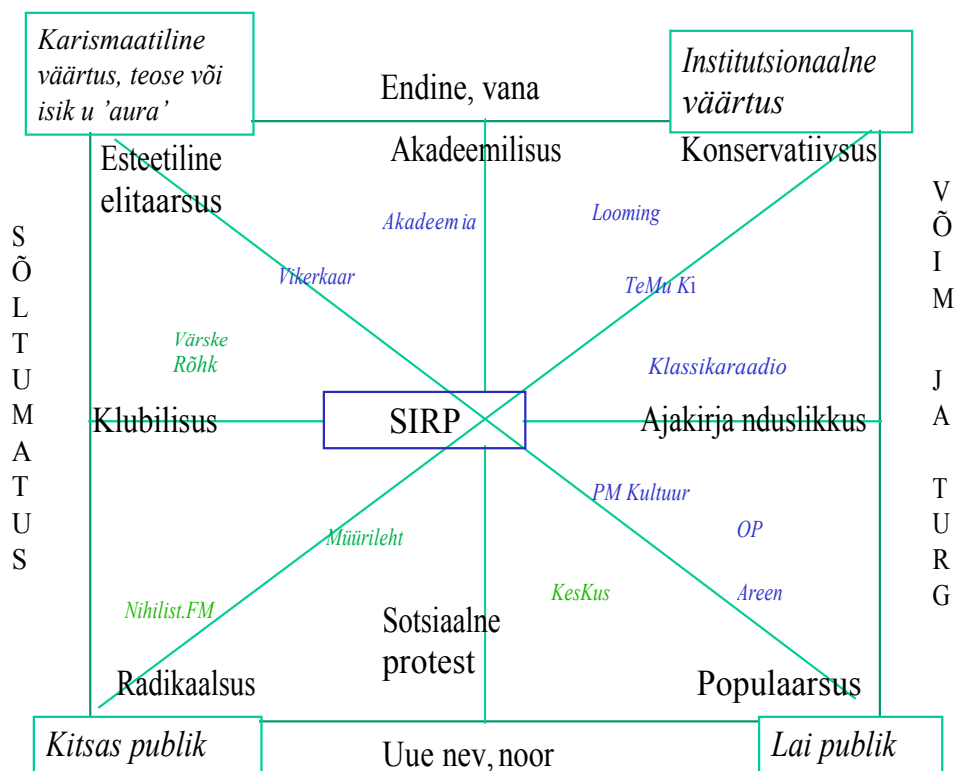
7. sektor: protestiv-radikaalne

Protestiv-radikaalne käsitusviis pöörab võrreldes eelmisega protestivinti veelgi rohkem üle. Siin ei toimu flirti laia lugejaskonnaga, puudub eelmisele sektorile iseloomulik meeldida- või veendatahtmine. Otsustamine selle üle, kas olla selles sektoris kirjutatud tekstides antavate hinnangutega nõus või mitte, jäetakse lugejatele. Seda sektorit markeerib nihilist.fm – radikaalne esteetiline protest, mis on samal ajal ka poliitiline.

8. sektor: klubiline-radikaalne

Klubiline-radikaalne käsitusviis on sarnane eelmisele sektorile, kuid selle sektori tekstide mittekommunikatiivsus on äärmuslikult kõrge – teksti autor ei taotle mõistmist, ei püüagi

enda seisukohti põhjendada või neile toetajaskonda leida. Autor ütleb, kuidas tema asju näeb ja teda ei huvita, kuidas suhestub tema väljaütlemistega lugeja. Subkultuurilisus või klubilisus võib avalduda mittekommunikatiivsuses, võib ilmned, et ei soovitagi suhelda, olenegi ainult mina ise. Iseloomulik on hermeetilisus, eneserepresentatsioon (nagu nt Baudrillard'i puhul). Ilmneb suletus nende suhtes, kes autoriga samasse kultuuriringi ei kuulu, samuti radikaalsus ja eituse kaanoni suhtes. Öeldakse selgelt välja, et üks või teine asi ei mõjuta autorit, talle on sellest või teisest ükskõik (nt "raha ei ole kõige tähtsam" vms). Selliseid klubilisi autorite kogukondasid, mis moodustavad väiksema võrgustiku, on nt muusika või tantsuvaldkonnas, aga ka mujal.

Joonis 1. Kultuuriväljaannete hüpoteetiline asend Eesti kultuuriväljal (joonise idee: Bourdieu 'The Field of Cultural Production')

Joonisel 1 on kujutatud Eesti kultuuriajakirjanduse hüpoteetilisi positsioone ülalkirjeldatud teljestikul. Aluseks on võetud nii meie uuringu raames tehtud tekstide kvalitatiivne analüüs kui ka ekspertintervjuude tulemused. Sirpi näeme asetsemas lähedal Eesti kultuurivälja keskpunktile, ühendamas radikaalset uuenduslikkust akadeemilisema konservatiivsusega, andmas hääleõigust nii vanemale kui nooremale kultuuripõlvkonnale ning sidumas asjatundjate ja loojate ringi professionaalset süvatunnetust laiema avaliku huviga. Loomulikult on see teatud ideaalne asend, millest tegelike publikatsioonide 'pilv' kord ühes, kord teises suunas eemale kaldub. Jälgides Sirpi pärast viimase kahe aasta intensiivset uuenemisprotsessi, väidaksin, et Sirp on liikunud kultuurivälja elitaarsemast ja akadeemilisemast nurgast radikaalsemale, uuenduslikumale ja avalikkusele enam avatud

positsioonile. Vald kondlikult universaalse, samas ühiskondlikult tundliku kultuurilehena on Sirp saavutanud keskse positsiooni Eesti kultuuriavalikkuses.

Kultuuriajakirjanduse aktiivne sotsiaalne roll on eriti oluline aegadel, kus ühiskonnas on tunda rahulolematust paigalseisuga ning kultuurivallas on uuenduslikku energiat märksa jõulisemalt kogunenud kui poliitika- ja majandusväljal. Ehk on taas käes aeg, kus kultuuriajakirjandusel on võimalus ka ühiskonda virgutada? Ka meie uuringust selgus, et nii tegijate kui lugejate kultuuriväljannetele suunatud ootused on praeguses Eesti ühiskondlikus kontekstis pigem kaldu sotsiaalse tähendusrikkuse kui esteetiliste väärtuste poole. Viimaste üle arutlemist vaadeldakse pigem kuuluvana teoreetilise suunaga väljaannete pärusmaale, nagu Akadeemia või Keel ja Kirjandus, osalt ka Vikerkaar. Nii on ka uus tulija Mürileht oma kohta kultuuriajakirjanduse väljal otsides selgelt nihkunud sotsiaalse valdkonna suunas. Eeskätt nooremale põlvkonnale adresseeritud Mürileht ja Värske Rõhk on ka võtnud enda pedagoogiliseks missiooniks tegeleda autorkonna järelkasvuga. Kultuuri populariseerimine, publiku harimine on jäänud eeskätt raadio ja televisiooni kultuurisaadete ning päevalehtede kultuurikülgede osaks. Kultuuriajakirjadest on selle rolli kandjateks pigem konservatiivse autoriteedi positsioonilt lugejaga suhtlevad klassikalised valdkondlikud ajakirjad nagu Looming ja TMK.

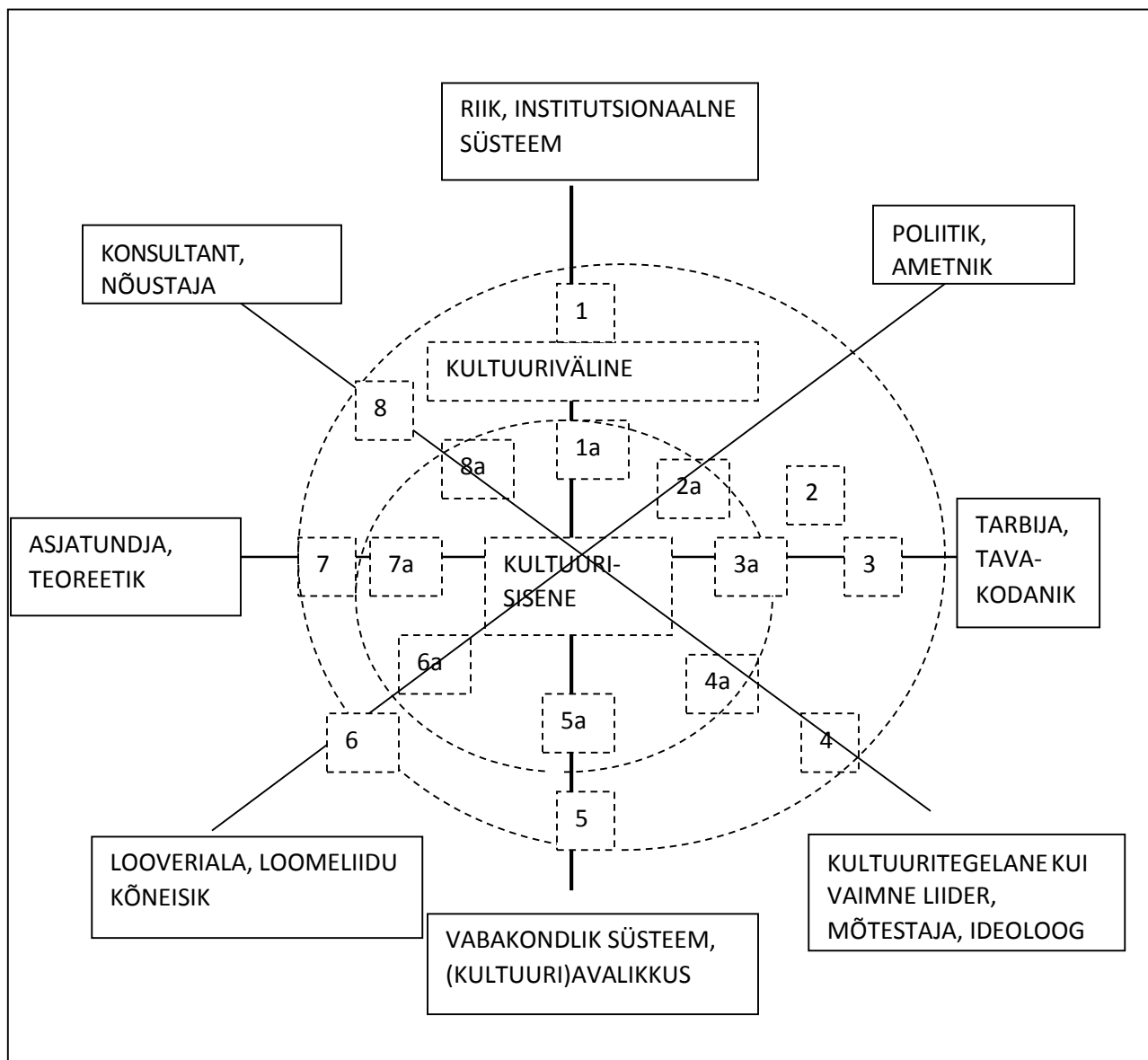
Kultuuriväljaanded on paratamatult rohkem sõltuvad autorite isiklikest väärtustest ja valikutest, kui seda on peavoolu meedia. Küsitletud eksperdid rõhutasid, et kultuuriajakirjanduse autoritelt oodatakse mitte ainult head kirjutamisoskust, vaid ka keskmisest kõrgemat sotsiaalset kapitali ja intelligentsust. Ka on toimetaja isiksuse roll neis väljaannetes väga suur ning toimetaja vahetumine mõjutab tavaliselt ka kogu väljaande kontseptsiooni. Meie uuring näitas, et Sirbi toimetuse uuenemine on nii kultuuriringkondade kui laiema lugejate ringi poolt hästi vastu võetud. Sirbi muutumine teravamaks ja ühiskonna asjadesse ning kultuuripoliitikasse rohkem sekkuvaks vastab ajastu vaimule. Selle tõendajaks on ka tõsiasi, et meie uuringus lugejaküsitluse perioodi sattunud pagalasteemaline erinumber leidis väga head vastuvõttu.

Kultuuriajakirjanduse identiteet poliitikaväljal

Kultuuriajakirjanduse, eeskätt ajalehtedes ilmuva kultuurikajastuse seotus poliitikaväljaga on kahetasandiline (vt joonis 2).

Esmalt on tegu kultuurisisese tasandiga, osalemisega kitsamalt kultuuripoliitiliste probleemide arutelus ja otsustamisprotsessis, alates filmitootmise rahastamisest ja lõpetades ERMi ehitamise ja kultuuritöötajate palkadega. Kuid lisaks kultuuripoliitilisele debatile on nii kultuurilehtedes kui ajakirjades sageli kõne all ka üldpoliitilised probleemid, näiteks rändekriis, majandusareng, rahvusküsimused, demokraatia. Siingi on huvitav näha, milliselt positsioonilt kultuuriavalikkus poliitikaga suhestub, kas ollakse valmis sekkuma aktiivse osalisena, võetakse rahvavalgustaja roll või vaadeldakse poliitikas toimuvat pigem eksperdipositsioonilt. Analoogiliselt kultuurivälja analüüsi skeemiga töötasime välja ka skeemi kultuuriavalikkuse ja poliitikavälja seoste vaatlemiseks, mis aitaks leida vastuse

küsimusele: milline on kultuuritegelaste ja kultuurivaldkonna roll tänase Eesti poliitikaprotsessis?

Joonis 2. Poliitikavälja positsioonid kultuuriväljaannete sisus (eeskätt sotsiaalia valdkonnas ja kultuuripoliitilises diskussioonis)

Poliitikavälja skeemi vertikaalne telg eristab riiklikku vs vabakondlikku, omaalgatuslikku vaadet, horisontaalne telg eristab ekspertide ja asjatundjate vs tavakodaniku vaadet. Kolmanda mõõtme annab eristus ühiskondliku (sektorid 2, 3 ja 4) vs kultuurisisese või erialase dominandi (sektorid 6, 7 ja 8) vahel. Selle alusel moodustuvad järgmised võimalikud kultuuriajakirjanduse positsioonid poliitikadebatis:

- 1 - Kultuuriajakirjanduse sisu representeerib üldist rahvusliku, riikliku või ametkondliku abstraktse 'meie' positsiooni;
- 2 – kultuuriajakirjandus representeerib valitsusasutuse, ametkonna, erakonna vm otsuseid, poliitilisi seisukohti, autori kui poliitiku või ametiisiku vaateid;
- 3 – esindab tavakodaniku, elanikkonna, sotsiaalse rühma, tarbija positsiooni, arvamusi, sotsiaalseid ootusi;
- 4 – representeerib kultuuriinimeste kui vaimsete liidrite kriitilist hoiakut, vastandumist ametlikule peavoolu ideoloogiale, ametkondlikele seisukohtadele;
- 5 – sisu esindab kultuurilise vabakonna, kultuuriavalikkuse abstraktse 'meie' positsiooni, 'vaimu ja võimu', kultuuri vs majanduse, kultuuri vs poliitika, vabakondlikkuse vs ametkondlikkuse dihhotoomiat;
- 6 – representeerib kultuurisfääri kui terviku huve või teatud kultuurivaldkonna professionaalseid seisukohti, kultuuritegijate, loovisikute probleeme;
- 7 – kultuuriajakirjandus esindab objektivistlikku, teoreetilist, teaduslikku vaatlejapositsiooni kultuuris ja ühiskonnas toimuvale;
- 8 - sisu representeerib otsustusprotsessi kaasatud kultuuritegelaste, loovisikute, ekspertide ettepanekuid ja nõuandeid poliitikutele ja ametnikele kultuuri ja ühiskonna probleemide lahendamiseks.

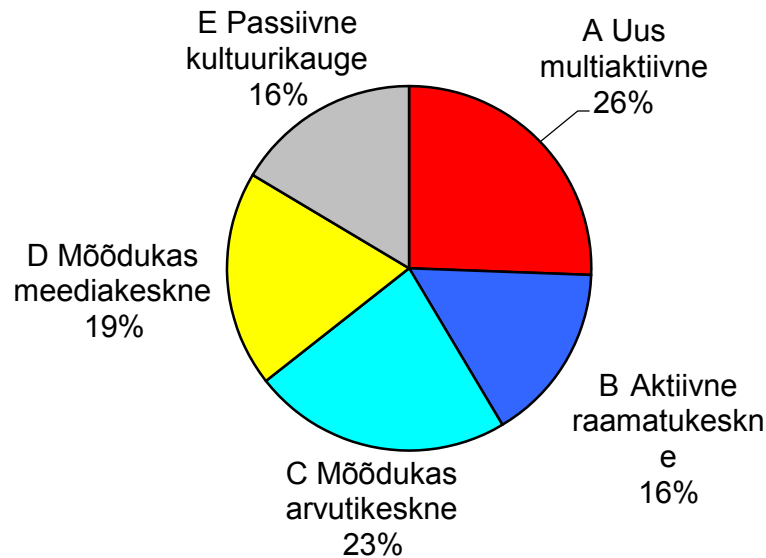
Sirbi ja Mürilehe kolme kuu sotsiaalia osa analüüs poliitikavälja positsioonide seisukohalt (vt lõpparuande II osa, alaosa 4.7.1) kinnitas, et Sirbis domineerivad eriala ekspertide arusaamad ja hinnangud, samas kui Mürileht esindab eeskätt vabakondlikku ja kogukondlikku lähenemisviisi ühiskonnas ja kultuuris toimuvale.

Lähema pildi ülalkirjeldatud kultuurivälja positsioonide esinemisest anname koos erinevate valdkondade kajastamise analüüsiga.

Eestlaste kultuuriosaluse põhitüübid ja kultuuripubliku põlvkondlik muutumine

2014. a sügisel tehtud uuringus Mina. Maailm. Meedia küsitlesime tuhandet juhuslikult valitud 15-79 aastast eestikeelset ja viite sada venekeelset vastajat muuhulgas ka nende kultuurialase aktiivsuse ja kultuurimeedia tarbimise kohta. Nende tulemuste üldistamisel statistiliste tüüpide ehk nn klastrite kaudu saime jaotada Eesti praeguse elanikkonna viieks kultuuriosaluse tüübiks selle alusel, kuivõrd inimesed end kultuurivaldkonnaga seovad (käivad teatris, kontserdil, muuseumis, raamatukogus, loevad raamatuid, otsivad kultuuriinfot ja osalevad kultuuridebatis kas traditsioonilises või uues meedias) (vt tabel 1 ja joonis 3).

Eestikeelsete vastajate jagunemine kultuuriaktiivsuse klastritesse (MeeMa2014)

Joonis 3. Eestlaste jagunemine kultuuriaktiivsuse klastritesse

A - Uus multiaktiivne kõigi kultuuris osalemise võimaluste ja infokanalite kasutaja: keskmisest kõrgema sotsiaalse enesekuvandiga, keskmisest haritum, noorem või keskealine, veidi sagedamini naissoost kultuurihuviline (26% eestlastest).

B - Aktiivne traditsiooniline raamatukeskne kultuurihuviline: keskmise või madalama ühiskondliku staatusega, keskealine või vanem, keskmise haridustasemega mees või naine (16% eestlastest).

C - Uus arvutikeskne, raamatukauge, audiovisuaalse ja performatiivse kultuurihuviga sotsiaalselt edukas publik, keskmisest noorem, sagedamini meessoost (23% eestlastest).

D - Mõõdukalt aktiivne, eeskätt traditsioonilise meedia kaudu kultuuris osalev publik: vanem, keskmise sotsiaalse staatusega, keskmiselt haritud naine või mees (19% eestlastest).

E - Ülimalt passiivne kultuurikauge: madala sotsiaalse enesekuvandiga, keskmisest vaesem, igas eas, veidi sagedamini meessoost (17% eestlastest).

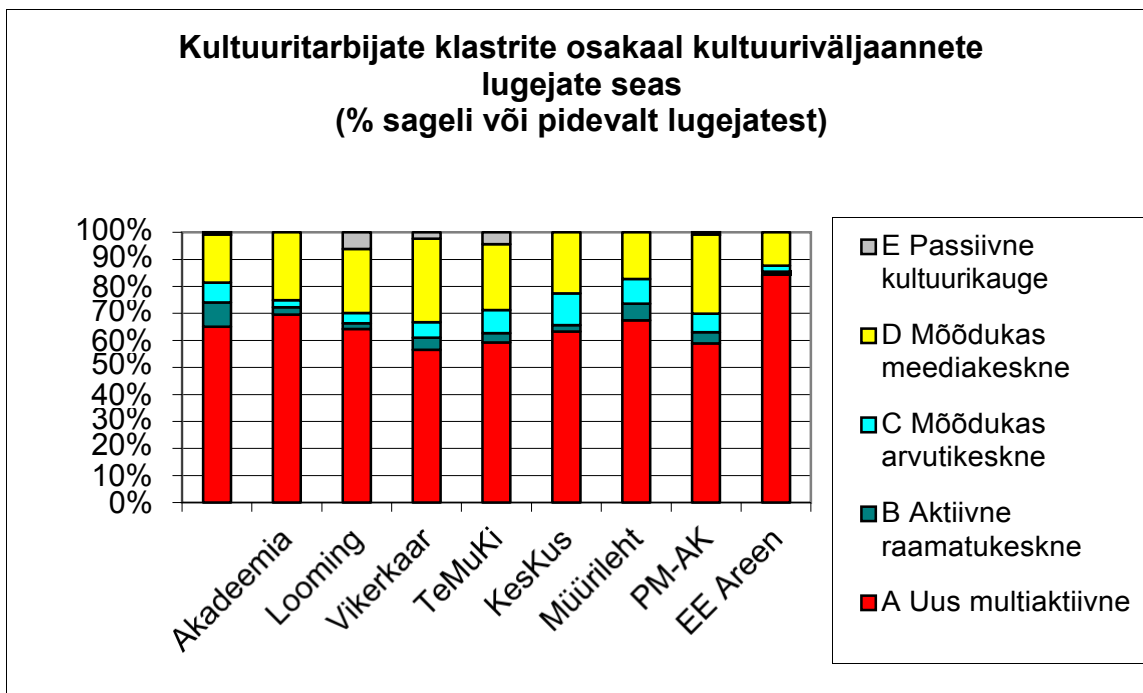
Nagu uuringust selgub, on tugev veerand eestlastest jätkuvalt kultuurivaldkonnaga aktiivselt ja mitmekülgselt seotud kas kultuuriharrastaja või kultuuritarbijana, kusjuures on kaasa läinud uute digitaalse kultuuri võimalustega, kaotamata seejuures huvi osalemiseks traditsioonilistes kultuurivormides. See A-tüüpi kuuluv kultuuripublik, kelle ligikaudset

kogusuurust võib hinnata ca 160 tuhandele, domineerib nii suurtel kultuuriüritustel, teatrisaalis, kunstinäitustel, kino- ja kontsrdisaalides, raamatukogudes kui ka kõigi kultuuriväljaannete lugejaskonnas ja ERR kultuurisaadete auditooriumis. Ehkki meie uurimistulemused 1980ndatel näitasid seda osa rahvast umbes kaks korda suuremana, ulatudes tollal peaaegu pooleni eestlastest⁴, ei tasu seda kultuuriaktiivsuse massilisuse vähenemist võtta liiga dramaatiliselt, arvestades toonast muude tarbimise ja eneseteostuse võimaluste vähesust. Küll aga on Eesti kultuuri ja ka kultuuriajakirjanduse tuleviku jaoks oluline, et selline aktiivne ja asjatundlik eesti keelt valdav ja seda eneseväljenduseks kasutav kultuuripublik püsiks põlvkondade vahetumisel ning Eesti elanikonna rahvusliku koosseisu muutumisel veel mitmepalgelisemaks kui praegu.

Täna näeme, et kultuuripubliku kujunemist noorte poolt eelistatavas digimeedias mõjutab juba kriitilisel määral konkurents pealetungiva ingliskeelse globaalkultuuri ja samas üsna tagasihoidlikult esindatud eestikeelse väärtkultuuri (sh eesti kirjanduse, teatri, audiovisuaalse loomingu, rahvakultuuri ja kultuuriajakirjanduse) vahel. Kultuuriaktiivsuse tüpologia arvutikeskne ja raamatukauge C-rühm kasvab jõudsalt ja on nooremate vanuserühmade seas juba kaks korda rohkem levinud kui eelpool nimetatud mitmekülgne, uut ja traditsioonilist kultuuri edukalt lõimiv A-rühm (joonis 4). Selle tendentsi suhtes käitub nii Eesti riik kui eesti kultuurieliit (sh kultuuriajakirjandus) seni üsna abituna, oskamata või soovimata piisavalt panustada digivõimeka ning samas süvakultuurist ja eesti kultuuripärandist huvitava uue kultuuripubliku kasvamisse.

4 Vt M. Lauristin, P. Vihalemm. Eestlane raamatuostjana. Looming, 2, 1985; E. Hion, M. Lauristin, P. Vihalemm. Meie muutuv elulaad. Tallinn: Eesti Raamat, 1988.

Tabel 1. Kultuuriaktiivsuse tüüpide üldiseloomustus					
MeeMa 2014	A – tüüp, uus multiaktiivne, 26% vastajatest	B-tüüp, traditsiooniline aktiivne raamatukeskne, 16% vastajatest	C-tüüp, mõõdukas arvutikeskne, 23% vastajatest	D-tüüp, mõõdukas meediakeskne, 19% vastajatest	E-tüüp, passiivne kultuurikaugne, 16% vastajatest
Sotsiaalne taust	Haritud (56% kõrgharidusega), sagedamini naine (63%) kõigist vanuserühmadest, pigem suuremas linnas elav ja kõrge sotsiaalse staatusega (49% juhid või spetsialistid), samuti kõrge enesehinnanguga (54% asetab end keskmisest kõrgemasse ühiskonnakihti).	Sagedamini naine (64%), vanemas eas (61% üle 55 ja 38% pensionäre), valdavalt keskharidusega (63%).	Nooremas eas (84% alla 45 ja 19% õppureid), suhteliselt kõrge sissetulekuga ja kõrge sotsiaalse enesehinnanguga (54% asetab end keskmisest kõrgemasse ühiskonnakihti), sagedamini mees (58%).	Sotsiaal-demograafiliselt koosseisult üsna lähedane vastajate keskmisele, ealiselt vanemapoolne (68% üle 45).	Vähese haridusega (42% alla keskhariduse, vaid 6% kõrgharidusega), keskmisest väiksema sissetulekutasemega, valdavalt töölised (34%) või pensionärid (36%)
Huvid, elulaad	Töö ja enesetäiendamise keskne elulaad. Sotsiaalselt väga edukas. Väga kõrge kultuurihuvi ja suur sotsiaalne aktiivsus, mitmekesine osalemine kultuuriüritustel, aktiivne kultuurielu ja päevasündmuste jälgimine	Lugemise ja tubaste harrastuste keskne elulaad. Väga suur raamatuhuvi. Üldine kultuuriline ja sotsiaalne aktiivsus keskmisel tasemel.	Uue meedia ja seltsielu keskne elulaad. Suur tähtsus harrastustel, millest suur osa seotud arvutite, autode ja muu tehnikaga. Raamatuhuvi vähene (52% ei loe raamatuid), muud kultuurihuvid keskmisel tasemel.	Kultuuriasutuste külastamine veidi allpool vastajate keskmist, kuid huvi kultuuri vastu meedia vahendusel üle keskmise. Ka huvi ühiskondliku temaatika vastu meedias küllalt suur.	Passiivne, väga väheste huvidega elulaad. Vaimne aktiivsus väga vähene. Vaid TV meelelahutussaadete jälgimine sagedasem kui vastajate keskmine.
Kultuurikanalite jälgimine	Moodustab enamuse kultuurikanalite puhul ligikaudu kaks kolmandikku mõnikord või sageli jälgijatest, mõnel puhul isegi rohkem (Värske Rõhk 88%, EE Areen 84%).	B-tüübi osakaal kultuurikanalite jälgijate hulgas on väiksem osakaalust kõigi vastajate seas. Mõnikord või sageli lugejate hulgas on B-tüüpi keskmiselt ligikaudu 5%, väga harva lugejate hulgas enamasti 10-12%, ETV kultuurisaadete sagedaste jälgijate seas veidi rohkem.	Kultuurikanalite jälgimine vähene. C-tüübi osakaal spetsialiseeritud kultuurikanalite mõnikord või sageli jälgijate hulgas 6-7%, väga harva jälgijate hulgas ca 10%. Üldleviga kanalite jälgijate hulgas osakaal suurem, 20-30%.	D-tüübi osakaal enamuse kultuurikanalite jälgijaskonnas on märkimisväärne, ligikaudu veerand nii mõnikord või sageli jälgijate kui väga harva jälgijate puhul. Selles suhtes ainus kultuuriaktiivsuse tüüp, mis kultuurikanalite jälgimises tõuseb järjekindlalt esile lisaks A-tüübile.	Enamus E-tüübist ei jälgi praktiliselt ühtegi kultuurikanalit.

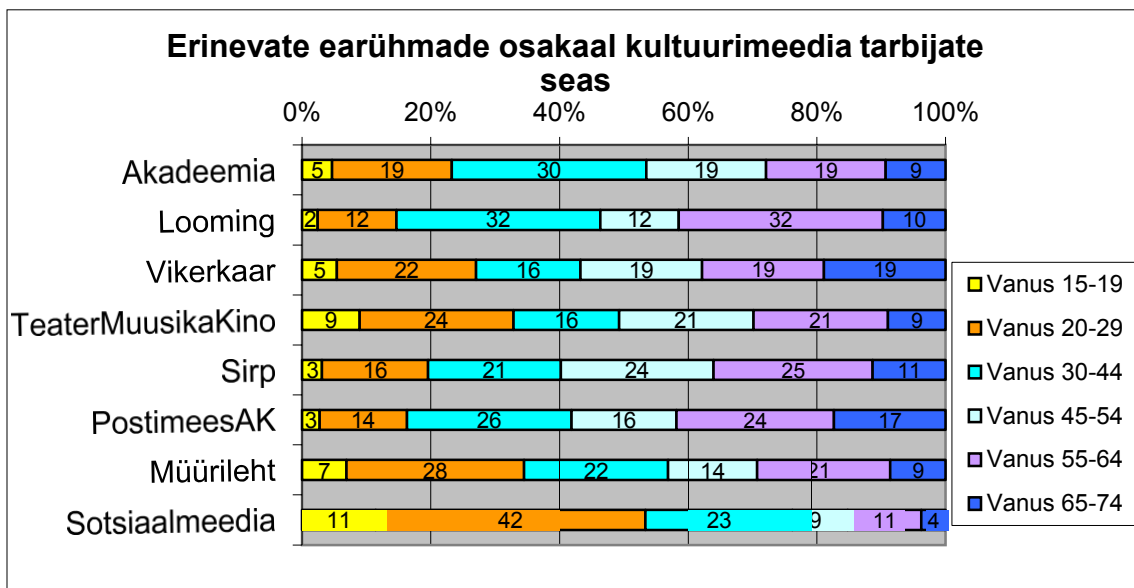
Joonis 4. Kultuuripubliku tüüpide osakaal erinevates erühmades

Kõigi kultuuriväljaannete lugejaskonnas domineerib mitmekülgsete huvidega aktiivne kultuuris osaleja (tüüp A). Talle sekundeerib eakam ja passiivsem meediakeskne kultuurihuviline (D) – vt joonis 4. Kultuuriväljannetelt ootab A-tüübi lugeja diskussiooni ja süvitsiminekut ning sotsiaalset tundlikkust, D-tüübi lugeja pigem aga teoste tutvustamist ja ülevaadet olulisematest kultuurisündmustest.

Seni on kõigi kultuuriajakirjade lugejaskond veel tugevalt tagatud A-tüübi ja D-tüübi püsimisega jätkuvuse kandjatena. Kuid kõige vanemat lugejaskonna põlvkonda esindava D-tüübi osakaal hakkab juba lähiaastail kiiresti kahanema, samas kui A-tüübi juurdekasv noorte seas on ebapiisav selle korvamiseks.

Kui vaatleme kõigi kultuuriajakirjanduse kanalite tarbijaskonna ealist koosseisu, näeme tugevat kontrasti sotsiaalmeedia ja trükiajakirjanduse vahel, seda ka noorematele lugejatele orienteeruva Müürilehe puhul (vt joonis 5). Kuidas tuua kultuuriväljaanded kooli ja selle abil tagada mitte ainult nende jätkusuutlikkus, vaid ka nõudlikuma kultuuripubliku juurdekasv, on väljaandja SA Kultuurilehe jaoks üks tõsisemaid väljakutseid. Uue lugeja jaoks on väljaannete digiversioon peamine võimalus saada osa kultuuriajakirjanduses pakutavast.

Muidugi võib küsida, miks see on üldse oluline? Kas on ikka tähtis, et noored õpiksid aru saama ja lugu pidama keerukatest emakeelsetest kultuuritekstidest, leidma ka tulevikus oma probleemidele ja tunnetele võrdkujusid ja metafoore 'Kalevipojast', 'Kevadest' või 'Tõest ja õigusest' ning oskaksid adekvaatselt kasutada nii audiovisuaalse kommunikatsiooni kui kirjaliku eneseväljenduse tunnetuslikke võimalusi?

Joonis 5. Kultuuriajakirjanduse kasutajate vanuseline struktuur

Kultuuriväljaannete turundamisest

Kultuuriväljaannete efektiivsust ei näita adekvaatselt üldised levinumbrid, vaid nende väljaannete aktiivne kasutamine ja lugejaskonna järelkasv kultuuripubliku hulgas. Kas ja kuidas on kultuuriväljaanded, võimelised uuenema ja kaasa haarama uut kultuuripubliku põlvkonda? Vastuse leidmine sellele küsimusele ei puuduta enam kitsalt kultuuriajakirjanduse või ka ainult kultuurivaldkonna tulevikku, vaid Eesti ühiskonna intellektuaalset võimekust ning suutlikkust oma kultuurilist identiteeti säilitada ja ennast riigi ja rahvana teostada kaasaegses rahvusvahelistunud ja digitaliseerunud maailmas. Suureneb kiiresti noorte hulk, kes on kaotanud igasuguse lugemishuvi ja ei ole koolis omandanud ka keerukamate tekstide mõistmise võimet. Põhiprobleemiks pole kultuuriväljaannete lugemise vähenemine, vaid üldine lugemistahte allakäik nooremas põlvkonnas, mis võib kujuneda eestikeelse kultuuri kestmisele saatuslikuks

Ka intervjuudes ja fookusgruppides kerkis ühe kõige teravama probleemina esile kultuuriajakirjanduse jõudmine nooremate põlvkondade lugejateni.

Kui toimetustes ja tegijate seas levinud seisukoha järgi on lahendus tehnoloogilise iseloomuga, s.t väljaannete parem kättesaadavus digitaalsel kujul peaks tagama ka nende suurema loetavuse noorte seas, oli noorte eneste ja õpetajate arvamuse järgi selline tehnoloogiline optimist põhjendamatu ning põhilise barjäärina nähti noorte võõrdumist keerukamate ja abstraktsemate tekstide lugemisest. Kui eelpool oli juttu kultuuritarbimise laiaast levikust ning aktiivse kultuuriosaluse püsimisest ka noorema põlvkonna seas, on noorte kultuuriosaluse raskuskese nihkumas selgesti audiovisuaalsele kultuurile, millele järgneb loogiliselt sõnalise teksti taandumine nii isikliku eneseväljenduse kui ühiskondliku kommunikatsiooni perifeeriasse. Kuna see toob paratamatult kaasa abstraktse ja

analüütilise mõtlemise muutumise vaid väikesele publikuosale jõukohaseks, on ka mõistetav fookusgruppidest koorunud arusaam kultuuriajakirjanduse ligipääsmatusest, mille sisu varjab noore lugeja eest 'tekstisein'.

Leevendust võiks pakkuda suurem tähelepanu kultuuriajakirjanduse keerukama sisu vahendamisele audiovisuaalses meedias (näiteks kultuuriväljaannete sisu tutvustamine ERR kultuurisaadetes) ja sotsiaalmeedias. Samuti väärrib tähelepanu võimalus edasi arendada SA Kultuurilehe veebilehekülje võimekust olla laiemale publikule atraktiivne ja kättesaadav kultuuriajakirjandust ja kultuuriprotsesse laiemalt propageeriv platvorm. Tuleks luua uus kultuuriväljaannete digitaalse sisu kontseptsioon. Vajalik on kultuuriministeeriumi, SA Kultuurilehe ja Rahvusringhäälingu järjekindel ühistegevus kultuuriväljaannete aktiivsel turundamisel koostöös üldleviga väljaannete, haridusasutuste ja raamatukogudega.

Kultuurikanalite kasutajaskond

Peeter Vihalemm

Esinduslik elanikkonna küsitlus

Sügisel 2014 korraldatud mahukas sotsioloogiline küsitlus Mina. Maailm. Meedia (1503 vastajat esinduslikult Eesti elanikkonna suhtes vanuses 15-79) hõlmas ka 20 kultuurikanali jälgimist⁵.

Uuringus vaatluse all olnud kultuurikanaleid tuleb käsitleda kahes osas – ühelt poolt üldise suunitlusega ja laialdasema leviga kanalid (Postimees AK, EE Areen, ETV kultuurisaated ja Klassikaraadio, teiselt poolt spetsialiseeritud kultuuriväljaanded (Sirp, Mürileht, kultuuriajakirjad, tinglikult ka KesKus).

Kuidas hinnata ajakirjanduse kaudu toimuva kultuurivahenduse mõjuulatust?

Kõige jämedama pildi annab sellest kultuurikanalite mõjuväljas, nendega kontaktis olemine. Leviulatuse järgi on iga kanali puhul oluline eristada neid, kes seda kasvõi vahetevahel jälgivad, nendest, kes ei üldse jälgi. Kanali jälgijad võib kontaktide sageduse alusel jagada üldjoontes kaheks – ühelt poolt pidevalt või mõnikord jälgijad, teiselt poolt juhuslikult või väga harva jälgijad. Meie küsitlustulemused näitavad, et need kolm rühma

⁵ Küsitlustulemused on põhjalikult esitatud uurimuse vahearuaruandes, mis on kättesaadav kultuuriministeeriumi koduleheküljel

http://www.kul.ee/sites/default/files/kultuurikanalite_kasutajaskond.pdf

– sagedased jälgijad, juhujälgijad ja mittejälgijad - on oma aktiivsuse ja huvide poolest selgelt erinevad. Need, kes antud kanalit pidevalt jälgivad, oma kultuuriaktiivsuse ja huvide poolest sageli suhteliselt lähedal nendele, kes teevad seda mõnikord. Kindlasti on need rühmad omavahel lähedasemad kui juhujälgijad, - need, kes jälgivad seda kanalit harva. Viimastest selgelt väiksema kultuurihuviga on need, kes antud kanalit üldse ei jälgi. Pidevalt jälgijad moodustavad antud kanali kasutajate tuuma, mõnikord jälgijad sellele lähedase ala, harva jälgijad ääreala, milleni see kanal võib ka vahetevahel jõuda.

Meie küsitlustulemuste põhjal võib öelda, et **üldsuunitlusega** eestikeelsed kultuurikanalid võib võimaliku mõjuvälja järgi jagada kahte gruppi.

Esimese neist moodustavad päeva- ja nädalalehtede kultuurilisad või kultuurirubriigid, mille mõjuväljas on jämedas joones veerand kuni pool eestikeelsest elanikkonnast. Kõige suurem mõjuväli on seejuures Postimees AK-1, koos väga harva jälgijatega ulatub lugejaskond 60 protsendini eestlastest. See jaguneb kolmeks ligikaudu võrdseks osaks – pidevad jälgijad, mõnikord jälgijad ja üldse mitte jälgijad, igauks ca 20% eestlastest (vt tabel 2). Võib oletada, et Maalehe kultuuri puudutavate lugude mõjuvälja ulatus on sellele lähedane.

Eesti Ekspress Areeni puhul on mõjuväljas ligikaudu pool eestlastest, kellest omakorda pool on sagedasemad lugejad ning nendest kolmandik ehk ca 7% eestlastest pidevad jälgijad. Võib oletada, et Eesti Päevalehe kultuurirubriikide mõjuvälja ulatus on umbes sama suur või veidi väiksem.

Teise grupi moodustavad raadio ja TV kultuurisaated. Nende mõjuväli on väiksem, hõlmab jämedas joones veerandit kuni kolmandikku eestlastest. Meie küsitlustulemuste põhjal on Klassikaraadio mõjuväljas 24%, ETV kultuurisaadete mõjuväljas 27% (Mi) kuni 42% (OP! Teater ja film) eestlastest, kellest ligikaudu pool on sagedasemad, vähemalt mõnikord jälgijad. Pidevalt jälgib raadio ja TV kultuurisaateid 5-6% eestlastest.

Spetsialiseeritud kultuuriväljaannete mõjuväli on üldiselt (välja arvatud Sirp) tugevasti väiksem kui üldleviga kanalitel. Sirbi üldine mõjuväli on oluliselt suurem kui ajakirjadel, üsna lähedane Klassikaraadio ja mitmete TV kultuurisaadete mõjuvälja ulatusele – ligikaudu veerand eestlastest. Ajakirjade mõjuväli on kitsam, hõlmab ligikaudu 15% eestlastest. Sagedasemaid (mõnikord või pidevalt) lugejaid on Sirbil ligikaudu 10% eestlastest, ajakirjadel ca 4%.

Spetsialiseeritud kultuuriajakirjade ja Sirbi pidevate lugejate osakaal on sellest mitu korda väiksem, 0,1% kuni 2,6% eestlastest. Samas suurusjärgus on ka kultuuriteemaliste blogide ja portaalide pidev kasutajaskond ning sotsiaalmeedias kultuuri üle pidevalt arutlejate osakaal (1% kuni 2,6%). Kõige vähem märgiti regulaarset jälgimist Värske Rõhu puhul, 0,1% vastajaist, kõige rohkem Sirbi puhul – 2,6%, vt lähemalt tabel 2.

Tabel 2. Kultuurikanalite jälgimine 2014. a sügisel (% eestlastest vanuses 15-79).

	Jälgib sageli, pidevalt	Jälgib mõni- kord	Jälgib väga harva	Üldse mitte
Postimees AK	19	23	18	40
EE Areen	7	21	21	52
OP! Teater ja film	7	14	22	58
OP! Kirjandusministeerium	6	11	18	65
OP! Kunst	5	11	20	64
Klassikaraadio	5	8	11	76
Mi	3	8	15	73
Kultuuriportaalid, sotsiaalmeedia kultuuriteemadel	2	10	14	74
Kultuuriblogid	1	6	10	83
Sirp	2,6	7,5	17	73
Teater. Muusika. Kino	1,1	6,1	12	81
Muusika	1,4	2,8	6	90
Akadeemia	0,7	3,5	11	85
Looming	0,6	3,6	12	84
Vikerkaar	0,5	3,9	9	87
Keel ja Kirjandus	0,4	3,6	9	87
Maja	0,8	2,1	6	91
KesKus	0,8	3,5	9	87
Müürileht	0,5	1,8	4	94
Värske Rõhk	0,1	0,7	2	97

Milline on aktiivse kultuuripubliku osakaal eestlaste hulgas?

Seesama elanikkonna osa, kes loeb kultuuriväljaandeid, moodustab ka lõviosa raamatuostjatest, nõudlikumate sõnalavastuste ja süvamuusika publikust. Kokkuvõtlikult võime seda seltskonda nimetada koondnimetusega **'aktiivne kultuuripublik'**. Nii näiteks

on sagedaste raamatuostjate hulgas 53% kultuuriajakirjade aktiivseid lugejaid, mõnikord ostjate seas 36%, väga harva ostjate hulgas 29% ja nende hulgas, kes raamatuid üldse ei osta, 14%. Sirbi lugemine on palju aktiivsem nende seas, kes käivad sagedamini teatris, võrreldes nendega, kes seda ei tee või teevad väga harva. Veelgi suurem, lausa mitmekordne, on erinevus Sirbi lugejate ja mittelugejate vahel kunstinäituste külastamises.

Võime julgesti väita, et kultuuriväljaannete mõjukust ei saa mõõta nende loetavuse protsendiga üldiselt elanikkonnas, vaid nende lugemisega inimeste poolt, kelle elus kultuur on oluline ja kelle pidev kaasasolek kultuuris toimuvaga tagab kogu kultuuriprotsessi jätkusuutlikkuse. Kultuuriväljaannete mõjukust väljendab kõige adekvaatsemalt nende loetavus ja usaldusväärsus aktiivse kultuuripubliku jaoks, kelle arusaamasid, ootusi, arvamusi ja valikuid need väljaanded ühelt poolt mõjutavad, teisalt aga peegeldavad. Seepärast saab kultuuriväljaannete sihtrühmi hoopis täpsemini määratleda, kui lähtume erinevate rahvarühmade kultuuriaktiivsuse iseloomust, kultuuripubliku tüpoloogias, mitte ainult publiku demograafilisest koosseisust.

Kõigi kultuurikanalite pidevalt või mõnikord jälgijate hulgas domineerivad eespool iseloomustatud A-tüübi esindajad, multiaktiivsed kultuurihuvilised (vt tabelid 3 ja 4), kes moodustavad põhiosa aktiivsetest kultuuriasutuste külastajatest, raamatulugejatest, kultuurisaadete jälgijatest, samuti sotsiaalmeedia aktiivsetest kasutajatest kultuuriinfo levitamiseks.

Meie uurimus lubab väita, et väga aktiivse ja mitmekülgse kultuurisuhtega A-tüüpi iseloomustab ligikaudu veerandit eestlastest ja kahte kolmandikku kultuuriväljaannete lugejatest.

Tabel 3. Postimees AK ja Eesti Ekspress. Areeni lugejate jagunemine kultuuriaktiivsuse tüüpidesse (% lugejarühmast)

	A: Uus multi-aktiivne	B: Aktiivne raamatu-keskne	C: Mõõdukas arvuti-keskne	D: Mõõdukas meedia-keskne	E: Passiivne kultuuri-kauge
Postimees AK: loeb pidevalt	59	4	7	29	1
Loeb mõnikord	42	8	8	35	7
Loeb harva	17	21	30	20	12
Ei loe	1	24	37	4	32
EE Areen: loeb pidevalt	84	1	2	12	0
Loeb mõnikord	53	7	7	32	2
Loeb harva	28	17	24	25	6
Ei loe	6	21	32	12	29

Kui Postimees AK ja Eesti Ekspress. Areeni puhul oli nende pidevalt lugejaid küllalt palju, et vaadelda neid omaette rühmana, siis spetsialiseeritud kultuuriväljaannete puhul tuli pidevalt ja mõnikord lugejad ühendada üheks rühmaks, et saada kokku statistiliseks analüüsiks suuruse poolest minimaalselt sobiv vastajate hulk. Mõne väljaande puhul (Müürileht, Kunst.ee) tuli selleks lugejate hulka arvata veel ka väga harva lugejad.

Tabel 4. Kultuuriaktiivsuse tüüpide osakaal spetsialiseeritud kultuuriväljaannete jälgijate hulgas (% mõnikord või sageli jälgijatest)

	A: Uus multi-aktiivne	B: Aktiivne raamatu-keskne	C: Mõõdukas arvuti-keskne	D: Mõõdukas meedia-keskne	E: Passiivne kultuuri-kauge
Sirp	65	9	7	18	1
Müürileht	67	6	9	17	0
Akadeemia	70	3	3	25	0
Looming	64	2	4	24	6
Keel ja Kirjandus	63	7	2	26	2
Vikerkaar	57	5	6	31	2
Värske Rõhk	88	0	0	12	0
Teater. Muusika. Kino	59	4	8	24	4
Muusika	46	5	9	38	2
KesKus	63	2	12	23	0
Kunst.ee	62	13	6	18	2
Maja	66	0	6	28	0

Mil määral erinevate kultuuriväljaannete lugejaskond kattub?

Uurimus näitab, et kultuuriväljaannete lugejaskond moodustab paljuski ühise kultuuripubliku, mida tuleks näha ühe tervikuna. Erinevate väljaannete lugejaskonnad kattuvad keskmiselt 30-40%, ulatudes mõnel juhul (nt Akadeemia ja Looming) 50% lähedale. See, mida mingi väljaanne teeb, ei mõjuta ainult tema lugejaid, vaid publikut tervikuna. Ühine kultuuripublik kujutab endast püsivat fooni kultuurikanalite tegevuseks. Seejuures on publiku fragmenteeritus suur, huvid ja eelistused mitmekesised, millega seonduv vajadus väljaannete mitmekesisuseks, et erinevate eelistustega publikurühmad leiaksid nendest endale huvipakkuvat.

Tellijate ja aktiivsete lugejate internetiküsitlus

Vastanute hulk ja koosseis

Lisaks 2014. a sügisel korraldatud esinduslikule küsitlusele 20 kultuurikanali jälgimise kohta korraldati 2015. a sügisel internetiküsitlus 7 väljaande tellijate ja aktiivsete lugejate hulgas. Küsitlus õnnestus, ankeedile vastas kokku 650 inimest, konkreetsete väljaannete kohta vastanute arv oli väiksem – 502 inimest vastas Sirbi kohta, 140-173 inimest Müürilehe ja kolme ajakirja kohta (Looming, Akadeemia, Vikerkaar), 99 inimest TMK kohta ja 45 inimest Kunst.ee kohta.

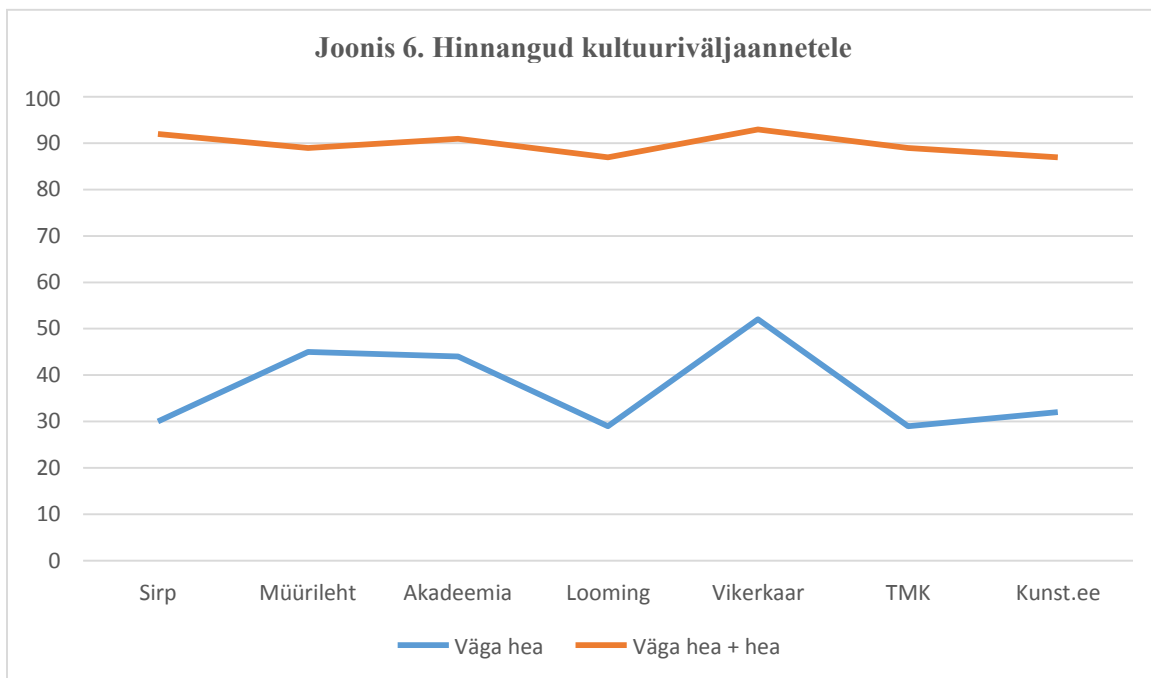
Vastanutest olid ligi pooled magistri- või doktorikraadiga, nende kultuuriline aktiivsus on väga suur, pooled nendest on professionaalselt kultuurivaldkonnas tegevad või erialaselt kultuuriprobleemidega seotud. Võib öelda, et meie internetiküsitlusele vastas kõige aktiivsem osa kultuuripublikust, Eesti kultuuriline eliit.

Üldhinnangud kultuuriväljaannetele

Küsitlustulemused lubavad väita, et aktiivsed lugejad hindavad kultuuriväljaandeid üsnagi kõrgelt. Väga hea hinnangu andnute osakaal vastanute hulgas oli kõige kõrgem Vikerkaare puhul – 52%. Suur oli see ka Müürilehe ja Akadeemia puhul, vastavalt 45% ja 44%. Kui liita siia need, kes vastavat väljaannet heaks pidasid, siis hinnangud ühtlustuvad, positiivse hinnangu andnuid oli 87-93% (vt joonis 6). See annab tunnistust, et väljaanded vastavad aktiivse kultuuripubliku ootustele, mida kinnitavad ka rohkearvulised vabad vastused kõigi väljaannete, eriti Sirbi kohta.

Noorte kultuuriaktiivsus ja lugemisaktiivsus

Internetiankeedile vastanud noorte kultuuriaktiivsus ei ole professionaalselt kultuurielus osalejate osakaalu poolest, samuti kultuuriasutuste külastamise poolest madalam vanemate vastajagruppide omast, pigem on isegi sellest kõrgem. Samas on kultuuriväljaannete jälgimise ja raamatulugemise valdkonnas olukord vastupidine – noorte aktiivsus on madalam, seda isegi väga suure üldise kultuuriaktiivsuse puhul, mis iseloomustas internetiküsitlusele vastanuid, sealhulgas noori. Sedasama näitasid ka esindusliku küsitluse tulemused. See lubab oletada, et noorte väiksem kultuurihuvi ja –osalus seostub eeskätt trükisõna ja lugemisega, mitte niivõrd teiste kultuurivaldkondadega. Võib karta, et interneti järjest tugevnev mõjuvõim noorte hulgas suurendab nende võõrdumist kirjasõnast juba lähiaastatel veelgi. Seda järeldust kinnitavad ka gümnaasiuminoorte ja õpetajate hulgas läbiviidud fookusgrupi-intervjuude tulemused (vt lähemalt lõpparuande V osa).

	Sirp	Müürileht	Akadeemia	Looming	Vikerkaar	TMK	Kunst.ee
'Väga hea' märkinute %	30	45	44	29	52	29	32
'Väga hea' + 'hea' %	92	89	91	87	93	89	87

Sirp lugejate hinnangutes

Tublisti üle poole vastanutest (62%) hindas Sirpi heaks, ligi kolmandik (30%) väga heaks. Rohkem kui pool vastanutest (53%) on arvamusel, et Sirp on pärast peatoimetaja vahetumist muutunud paremaks. Seejuures on tähelepanuväärne erinevus kultuuris professionaalselt tegutsejate ja mitte-professionaalidest kultuurihuviliste vahel. Kultuuriprofessionaalidest märkis 42%, et Sirp on nende meelest läinud tervikuna paremaks, mitte-professionaalidest kultuurihuviliste hulgas ei tõusnud kindlalt positiivse üldhinnangu andnute osakaal üle 30%.

Sirbis kajastatavate erinevate valdkondade seast pakuvad vastanutele suuremat huvi kolm - kirjandus (63% vastanutest märkis, et enamasti loeb selle valdkonna materjale), sotsiaalia (61%) ja teater (56%).

Internetiankeedis oli ka küsimus ühe konkreetse numbriga loetavuse kohta, Sirbi puhul oli selleks 9.oktoobri leht. Kõige enam loetuteks osutusid selle lehenumbri peateema, pagulastega seonduvad lood – P. I. Filimonovi aramuslugu 'Kirjanikule on pagulaste saabumine erialane kingitus', mille läbilugemist märkis 62% vastanutest ja Reet Kasiku lõpulugu 'Hirmust, vihast, keelest ja meediast' (51%). Vaid veidi vähem, 48% luges läbi Eero Epneri ja Meelis Oidsalu 'Eesti teater ja pagulased' ning Tuul Sepa 'Evolutsiooniline

vaatenurk pagulaskriisile'. Kui siia juurde liita vastused 'lugesin osaliselt, kavatsen põhjalikumalt lugeda', tõuseb nende lugude vastu huvitundnute osakaal 70 protsendini vastanutest. Võib öelda, et lehenumbri tuumlood jõudsid vähemasti väga aktiivsetele lugejatele kohale. Samale tasemele, kahe kolmandikuni vastanutest jõudsid ka kaks kirjandusteoste arvustust, mis annab tunnistust tasakaalust sotsiaalsete ja kultuuriliste teemade vahel aktiivsete lugejate huvides ja eelistustes.

Kõige vähem loeti kolme muusikaarvustust ja kaasaegse kunstinäituse arvustust, loetavus alla 20% (vt lähemalt lõpparuande III osa).

Seda, et Sirbi lugeja on kaasa tulnud toimetuse suundadega, näitavad ka vabad vastused lehe tugevate ja nõrkade külgede kohta ning ettepanekud toimetusele. Sirbi tugevusena märgiti ülekaalukalt kõige rohkem põhjalikkust, süvitsi minekut.

Sirbi väärtus number üks on põhjalikkus: süvenemine teemadesse, mida ühe uudisloo või päevakommentaariga ei piüüa.

Paljude vastajate poolt tõsteti esile ka asjatundlikkust, autorite kompetentsust (professionaalsust), samuti analüütilisust, selle kõrval ka laiahaardelisust ja mitmekülgust.

Mitmekülgus, kõik erinevad valdkonnad kultuurielus on kaetud.

See on erinevate kultuuriinimeste oikumeeniline kohtumispaik, mis ei näi olevat kallutatud ühegi eriala ega huvigrupi poole.

Sirbi nõrga küljena toodi kõige sagedamini esile, et lood on kohati liiga pikad, pigem ajakirja sobivad. Seejuures vabandasid mitmed seda Sirbi puudusena märkinud vastajad, et eeskätt ajanappusest tulenev vähene kannatlikkus võib olla pigem nende enda kui lehe puuduseks.

Müürileht ja ajakirjad

Erinevalt teistest vaatlusalustest väljaannetest domineerisid **Müürilehe** kohta vastanute hulgas noored, 53% nendest oli vanuses kuni 30. Mõnevõrra üllatuslikult loetakse Müürilehte mõnevõrra rohkem paberilt kui internetist – ligikaudu pool vastanuist loeb eeskätt või ainult paberilt, kolmandik võrdselt nii paberilt kui internetist, 15% eeskätt või ainult internetist. Ka on hinnangud lehe paberversioonile tublisti kõrgemad kui hinnangud võrguversioonile. Kuigi vabades vastustes pidas mitu vastajat Müürilehe puuduseks seda, et paberleht ilmub harva, siis vastanute enamik (54%) ei arva, et see peaks sagedamini ilmuma (sagedasemat ilmumist soovis 27%).

Müürilehe oktoobrinumbri põhiteema oli kogukond, mis leidis head vastuvõttu, enamust selleteemalisi lugusid luges vähemalt 40% vastanutest. Lehe tugevate külgedena märgiti eeskätt nooruslikkust, noori autoreid ja noortepärasust, sellega kaasnevat värskest.

Noored kirjutajad, kes teevad oma tööd entusiasmi ja südamega. Samuti hetkel olulised teemad, kriitiline, inspireeriv ja oluline arutelu nende ümber.

Lehe nõrkade külgedena toodi kõige enam esile selle ebaühtlust, kõikuvat taset.

Akadeemia kohta vastanute hulgas oli erandlikult rohkem mehi, 62%. Vastanute hulgas oli palju vanemas keskeas ja pensionieas inimesi, vanuses üle 50 oli 47%. Enamus vastanuist, 57% oli magistri- või doktorikraadiga. Ajakirja tugevate külgedena märgiti eeskätt põhjalikkust.

Väga sisutihedad, põhjalikud, analüütilised kirjutised. Saab kasutada nii õppetöös kui ka huvilisena.

Paljud vastajad pidasid tähtsaks akadeemilisust, teaduslikkust, samuti mitmekülgust (laia teemaderingi, laia haaret). Ajakirja nõrkade külgedena märgiti eeskätt ebaühtlast taset, mitme vastaja poolt ka kujundust.

Teiste vaatlusaluste väljaannetega võrreldes oli **Loomingu** kohta vastanute hulgas kõige rohkem vanemas keskeas ja vanemaid inimesi, 52% vanuses üle 50. Suur oli staazhikate lugejate osakaal, 56% märkis, et on Loomingut lugenud üle 20 aasta.

Aktiivsetele lugejatele pakub huvi eeskätt Loomingus avaldatav proosa. Aga huvi on üsna kõrge ka kõigi teiste tekstiliikide vastu peale kroonika, meestel ka luule.

Ajakirja septembrinumbrist loetigi kõige enam lühiproosat, eriti Jan Kausi 'Uusi miniatuure' (63% märkis läbilugemist). Üle poole vastanutest luges läbi Lauri Sommeri ja Kai Aareleiu lühijutud. Üle poole vastanud märkisid ka Jaan Unduski artikli läbilugemist Esimese maailmasõja kohta ja Kersti Lepajõe ääremärkuste läbilugemist emakeeleõpetajate kohta, samuti Märt Väljataga arvustuse läbilugemist Jaan Kaplinski 'Neljakuningapäevale'.

Ajakirja tugevate külgedena märgiti kõige rohkem läbilõike andmist uuemast eesti kirjandusest ja kirjanduselust. Esile tõsteti Loomingu mitmekülgust ja järjepidevust, tugevaid traditsioone. Nõrkade külgedena märgiti kohatist ebaühtlast taset, ilukirjanduse hõredat valikusõela ja samade autorite kordumist.

Küsitlustulemused lubavad väita, et **Vikerkaare** suur tähelepanu tänapäeva maailmas toimuva mõtestamisele on leidnud aktiivsete lugejate hulgas väga head vastuvõttu. Üle kahe kolmandiku vastanutest märkis, et enamasti loeb tõlgitud analüüse aktuaalsete poliitiliste ja majanduslike arengute kohta (seda märkis 71%) ning Eesti autorite arutlusi aktuaalsete ühiskondlike protsesside üle (70%). Tugevasti üle poole, 62-63% vastanutest märkis, et loeb rahvusvahelist kõneainet pakkuvate teooriate ja tegelaste tutvustamist, kultuuriga seonduvaid arutlusi ja analüüse, samuti filosoofilisi mõtisklusi, esseid.

Vikerkaare septembrinumbris oli kõige loetavam Lauri Sommeri 'Alkokultuur ja narkokultuur' (64%) ning Marusja Klimova 'Minu kirjandusteooria', samuti intervjuu

temaga (57%). Üle poole vastanutest, 53% lugesid läbi ka Tarmo Jüristo essee 'Vanad mured, uued pisarad' ning Johanna Rossi arvustuse Mudlumi 'Tõsisele inimesele'.

Ajakirja tugevate külgedena märgiti erinevate aktuaalsete teemade käsitlemist, ühiskondlike protsesside kajastamist, kaasaaitamist maailmast arusaamisele.

Kompetentsed toimetajad, head autorid ning erakordselt hea tõlkematerjalide valik. Ergas ühiskonnataju, tihe ja asjatundlik kontakt ühiskondliku mõttega maailmas.

Vikerkaare nõrku külgi märgiti vähe, korduva etteheitena esines ühtede ja samade autorite kordumine ning ilukirjanduse kohatine nõrk tase.

Ankeedile vastanud aktiivsete **Teater. Muusika. Kino** lugejate huvi keskendub ennekõike teatrile, vähemal määral toimetusepoolsele 'Avaveerule' ning isikuintervjuudele ('Vastab', 'Persona grata'), samuti filmile. Need tendentsid lugejaelistustes kajastusid ka vaatlusaluse septembrikuu numbril loetavuses. Üldrubiikide kõrval oli teatriteematika üsnagi suure loetavusega, kino oluliselt vähem, tants ja muusika veel vähem. Ajakirjanumbri üldine loetavus oli üsnagi suur, üle 60% vastanutest luges läbi Madis Kolgi toimetaja veeru ja tema kommentaarid äsjalõppenud teatrisuve kohta, samuti Deivi Tupitsa arvustuse Tartu Uue Teatri 'Odüsseiale' ning Tõnu Önnepalu arvustuse Veljo Tormise 'Isuri eepose' lavastusele.

TMK tugevateks külgedeks peetakse eeskätt põhjalikkust ja sügavust, süvitsiminekut.

Sügavus, põhjalikkus, professionaalsus, analüüs, seotus traditsioonidega, ajalooga.

Internetiküsitluses **Kunst.ee** kohta vastanuid oli kahjuks vähe, 45 inimest, mis võimaldab välja tuua ainult mõningaid üldisi tendentse. Vaatlusaluse sügisnumbril lugemise puhul oli vastajaid veelgi vähem, 22 inimest.

Ajakirja tugevusi nimetati väga vähe, esile tõsteti selle professionaalsust.

Suurim tugevus on ilmutamise fakt ja jätkuv professionaalne tase.

Kõigile vaatlusalustele kultuuriväljaannetele on aktiivsete lugejate meelest omane analüüsiv ja süvenenud lähenemisviis, mis erineb peavoolu meedias domineerivast pealiskaudsusest. Hinnatakse võimalust arutada kultuuris ja ühiskonnas toimuvat põhjalikult, tasakaalukalt ja asjatundlikult.

Kultuuriväljaanded olid nõukogude ajal alternatiivse kultuuriavalikkuse loojad, kompenseerides tollastes oludes poliitilise avalikkuse täielikku puudumist. Võib öelda, et tänases Eestis kompenseerib kultuuriväljaannetes toimuv keskustelu peavoolu meedias nõrgalt esindatud intellektuaalset mõõdet. Arvestades nende väljaannete lugejaskonna haridustaset, aktiivsust ja kõrgendatud analüüsivõimet, on kultuuriväljaannetes

kujunevatel diskursustel ühiskonna vaimsure kujundajana palju laiem tähendus kui vaid kultuurivaldkonnas toimuva kajastajana. Kultuuriväljaanded ja kultuuripublik moodustavad Eestis üsnagi hästi toimiva koosluse.

Põhjalik ülevaade internetiküsitluse tulemuste kohta on esitatud lõpparuande III osas. Selle lisana on ära toodud kõik vabad vastused vaadeldud väljaannete tugevuste ja nõrkuste kohta, samuti ettepanekud toimetustele.

Ajakirjandusliku kultuurikajastuse sisuanalüüs ja ekspertintervjuud **Ragne Kõuts**

Kultuuriväljaannete kolme kuu (01.11.2014-31.01.2015) statistilisest monitooringust⁶ selgus, et kõiki kanaleid arvesse võttes on kultuuriväljaannete, üldlehtede ja ringhäälingu kultuurikajastus mitmekülgne, kuid valdkondadesse süvitsi sisenedes märkab üksikute kanalite pigem kitsamat „spetsialiseerumist“ ja selgeid sisulisi eelistusi. Nende mustrite esiletoomiseks viisime läbi kultuurikajastuse kvalitatiivanalüüsi.

Oleme sisu analüüsimisel läinud kahes suunas: 1) võrrelnud kahe kultuurilehe, Sirbi ja Mürilehe sisu kultuurivälja skeemi alusel (vt Marju Lauristin „Kulturiajakirjandus kultuuriväljal ja ühiskonnas“ käesolevas kokkuvõttes eespool) ja 2) toonud välja iga valdkonna kajastamise üldise mustri valdkonna artiklite kvalitatiivanalüüsi abil. Suurel määral ekspertintervjuudele tuginedes oleme formuleerinud uurimisrühma ettepanekud mõningateks muutusteks, et ajakirjanduslik kultuurikajastus toetaks paremini kultuuri ja selle arengut.

Millistes kultuurivälja sektorites tegutsevad Sirp ja Mürileht?

Oleme analüüsinud Sirbi ja Mürilehe kahe numbri sisu (09.10.2015 Sirp ja 2015.a. oktoobrikuu Mürileht), mille loetavuse kohta küsisime internetis läbiviidud tellijaküsitluses. Analüüsi oluliseks osaks oli kultuurivälja sektorite määratlemine artiklites.

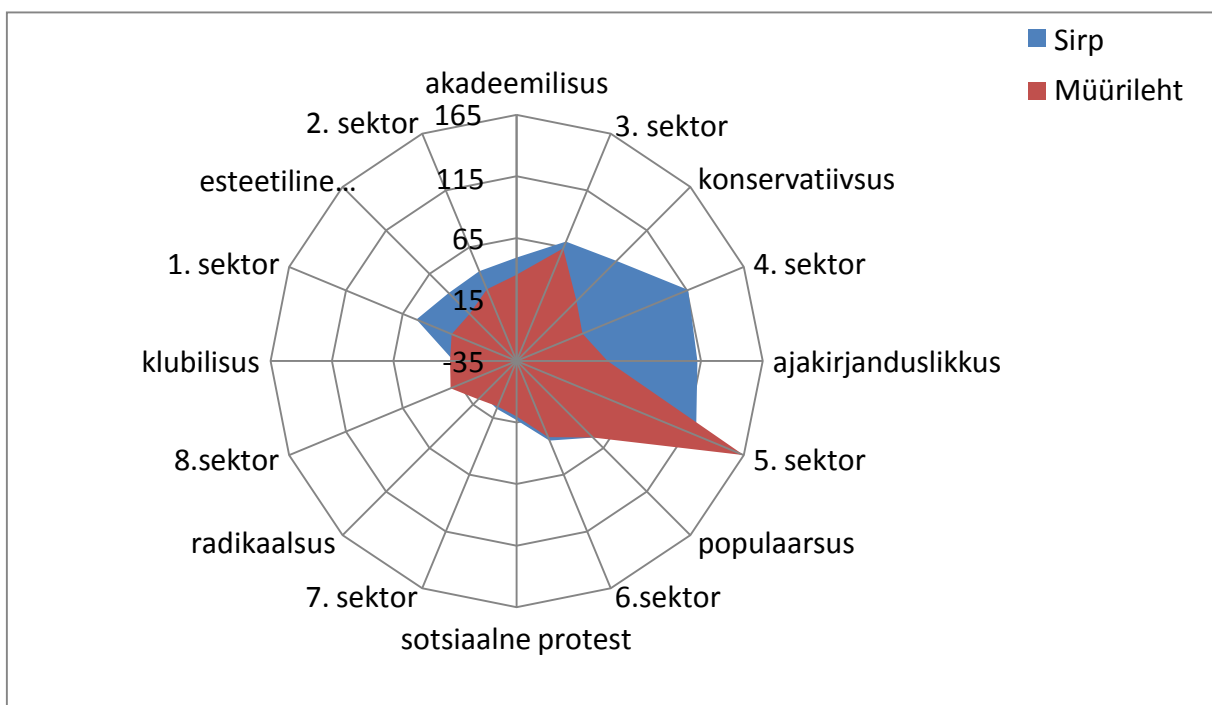
Lähtusime eeldusest, et ühes artiklis võivad esineda erinevad kultuurivälja sektorid (on artikleid, mis on kirjutatud läbivalt ühe diskursuse võtmes, ja teisi, mis „käivad läbi“ kõik sektorid). Ühte teemat (nt ooper, teatrietendus, film, raamat) võib käsitleda väga erinevalt

⁶ Kulturiajakirjanduse sisu ja vormi statistiline monitooring (kontentanalüüs). Tartu 2015, kättesaadav kultuuriministeeriumi kodulehel
http://www.kul.ee/sites/kulminn/files/kulturiajakirjanduse_kontentanaluuus_-_vahearuanne.pdf

– nt akadeemilises diskursuses, mis klassifitseerib ja võrdleb analüüsitava teoreetiliste käsitlustega ning eeldab lugejalt kodusolekut paradigmatades ja kasutatavates mõistetes, samuti teadmist kultuurivälja kujundavatest olulistest nimedest; või konservatiivses-ajakirjanduslikus diskursuses, mis seletab lugejale lahti, kuidas teost tuleb mõista ja milliseid emotsioone peab teos lugejas tekitama. Seega, artiklis leiduvaid kultuurivälja sektoreid ei saa kindlaks teha teema alusel, vaid käsitlusviisi alusel.

Üldjuhul oli võimalik määratleda artikli üks lõik ühte sektorisse, kuigi mõnel korral ilmnes ka ühe lõigu siseselt liikumine ühest sektorist teise (nt kirjutamist alustati teise sektori võtmes ja sealt liiguti viiendasse).

Analüüs osutas, et nii Sirp kui ka Mürileht „toimetavad“ tekstide kogumassiivi alusel otsustades kultuurivälja dimensioonidest pigem konservatiivsel, ajakirjanduslikul ja populaarsel väljapoolel, millel võiks olla lugejate seas laiem kandepind (sektorid 3 – 6) (vt joonis 7).

Joonis 7. Sirbi ja Mürilehe artiklid sektorites võrdlevalt (9.10.2015 Sirp ja okt. 2015 Mürileht, vastavasse sektorisse liigitatud lõikude arv)

Sirbi diskursiivne amplituud on laiem kui Mürilehel. Erinevalt Mürilehest katab ta suhteliselt laiemat ala kultuuriväljal. Eriti suur erinevus Mürilehega ilmneb neljandas sektoris, mille kirjutisi iseloomustab valgustuslik ajakirjanduslik-konservatiivne populariseeriv joon, ja esimeses sektoris, mida iseloomustab loovisiku keskne klubilis-estetiiline tähelepanufookus.

Mõlemad väljaanded esinevad eriti tagasihoidlikult seitsmendas sektoris, kuhu on grupeeritud näited radikaalsest sotsiaalsest protestist. Kaheksandas sektoris, kuhu on

koondatud näited radikaalsest subkultuurilisest autonoomsusest, on mõlema väljaande artiklite esindatus samuti tagasihoidlik, siiski eristub siin Mürilehe profiil Sirbi omast suurema huvina alternatiivsete ja mitteametlike kultuuriinitsiatiivide vastu.

Jõulisemalt on Mürileht võrreldes Sirbiga nähtaval viiendas sektoris, mille diskursiivseks iseärasuseks on ajakirjanduslikult populaarne käsitusviis, aktuaalsed ühiskondlikud probleemid ning linnakodaniku ja kogukonnaliikumise võimalikud rollid nende lahendamisel.

Kultuurivaldkondade kajastamise põhihood

Teine kvalitatiivanalüüsi osa puudutas kolme kuu monitooringus tähelepanuväärsetena väljamärgitud tekste, mille pinnalt tegime ülevaate erinevate kultuurivaldkondade käsitlemise laadist. Kolme kuu valitud tekstide kvalitatiivne tekstianalüüs toob esile valdkonna tavapärased kajastusmustrid ja rõhuasetused või hoopiski vastandumised ja probleemid. Iga valdkonna puhul on analüüsi autoril olnud vabadus tuua esile antud valdkonnas tema meelest põnevad, olulised või tähelepanuväärsed vaatenurgad.

Muusika

Muusikavälja analüüsi kokkuvõttena teeme järgmised tähelepanekud:

- Kultuuriajakirjanduse kajastus peegeldab paljukritiseeritud polariseerumist populaarse ja süvamuusika vahel. Popmuusika, globaalne ruum ja plaadiarvustused on esindatud eelkõige päevalehtedes, Eesti Ekspressis ja Mürilehes; klassikaline muusika, kohalik ruumi ja kontserdiarvustused SA Kultuurileht väljaannetes, Sirbis ja ajakirjades. ERRi kultuuriportaal toimib neid kahte poolust ühendava platvormina (kuigi omasisu on kõvasti popmuusika poole kaldu).
- Samas on žanrilise paljususe ja iga žanri esindajate väikese kogukonna tõttu ebaselge, mida täpselt peaks kajastama, kui kajastusel on mahulised piirangud nagu nt trükiväljaannetes etteantud lehemah.
- SA Kultuurilehe väljaannete suunatuse tõttu eelkõige kroonikakirjutuse funktsiooni täitmisele on kajastuses vähe teravust, hinnanguid ja originaalseid vaatenurki. Autorite ring on kitsas, enamasti on väljaspool Tallinna tegutsevad muusikud ja korraldajad vähesed, kes suudavad ka üritustest kirjutada – siit aga kirjelduse suur osakaal ja kriitilise analüüsi vähesus.
- Teine põhjus, miks kriitikal puudub teravus, tuleneb autorite positsioonist, taotlusest olla samaaegselt nii muusik kui kriitik. Ilmneb teatav dilemma muusikakajastuse funktsioonide vahel – autorid, kes on ise enamasti ka muusikud, on huvitatud sellest, et Eesti muusikal läheks hästi ja seetõttu soovivad esile tõsta õnnestumisi, kuid teiselt poolt ei võimalda see kirjutistel täita adekvaatse tagasiside funktsiooni.

- SA Kultuurilehe väljaannete esmaseks muusika kajastamise kriteeriumiks on professionaalsus, mille tagab erialane haridus. Väljaannetes kirjutavad tihti pedagoogid, teadlased, õpetajad. Väga paljusid autoreid seob ühine EMTA taust.
- Muusikute intervjuudest võib välja tuua, et valitseb erimeelsus selles, kellele on Sirbi muusikakajastus suunatud. Ühest küljest tunnevad muusikud, et artiklid on suunatud just muusikutele (iseloomulik on suhtumine, et kui ise muusik ei oleks, ega siis tegelikult muusikakülgi ei loeks, sest seal pole ju midagi lugeda peale kirjelduste), samas on artiklites näiteks elulugude tutvustusi ja pikki kontserdikirjeldusi, millega muusikud on juba kursis.
- Päevalehed ja Eesti Ekspress kokku kajastavad klassikalise muusika poolt rohkem kui SA Kultuurilehe väljaanded popmuusika poolt. Viimase aja sisulisi suundumusi arvestades aga võib arvata, et piirid ei ole jäigad. Kvaliteedi tähendus on ajas muutuv ning seda tuleks üha uuesti ja uuesti ümber defineerida kõigil väljaannetel.

Uurimisrühma ettepanekud ja soovitused:

- SA Kultuurilehe väljaanded saaksid „ uut hingamist“, kui mõtestaksid enda rolli ühiskonna sidustajana ja ei taastoodaks muusikavälja kunstlikke sisemisi piire.
- Oluline on püüda selge rollijaotuse poole – muusikud ei peaks samal ajal olema ajakirjaniku/toimetaja rollis, mis seab neid sisemiste dilemmade ja huvide konflikti olukorra ette.

Arhitektuur ja kujutav kunst

- SA Kultuurilehe väljaannetes annab arhitektuuri ja kujutava kunsti valdkonnas tooni loojakeskne kunstikäsitus ja päevakajaline arutelufookus. Monitooring näitas, et kunstikirjutuses prevaleerivad akadeemilis-konservatiivsed küsimused kunstivälja sisemisest toimeloogikast, arhitektuurikäsitlustes seevastu sotsiaalselt sekkuvad probleemipüstitused valdkonna võimalikust rollist turumajanduses. Sellest ka mõneti erinev retoorika. Kunstikirjutuses on kohati täheldatav idealiseeriv ja romantiseeriv kultuurikäsitus, milles ei puudu ka tuntud melodramaatilised elemendid kannatavast/äraneetud kunstnikust, ent see diskursus on põimunud edukuse, läbilöögi ja mainekuse metafooridega, mis pärinevad pigem (neo)liberaalsest saavutuskultuurist. Arhitektuurikirjutuses kehtestabki üldmuljet just see viimatinimetatud loojatüüp, tihti heroiseeritud vastasseisus demoniseeritud kinnisvaraarendajatega.
- Loojakeskse kultuurirefleksiooni probleemidering on piiratud. See avaldub muuhulgas ka sotsiaalsete probleemide personifitseerimises küsimustena sellest, kuidas kunstnik või arhitekt panustab rändekriisi leevendamisse, mida on tal õelda palgalõhe ja varandusliku ebavõrdsuse kohta jne. Tulemuseks on tihti kultuuriline

vaatemäng kataklüsmidest, mille põhjused jäävad analüüsimata, küll aga leiab aset kriiside „normaliseerimine“ erialase väljakutsena arhitektidele või kunstikuraatoritele. Kultuuriajakirjandus on toimimas kultuuritootjate müügisüsteemina nng laenamas retoorikat sisuturunduslikust diskursusest.

- Viimatimainitud seigast tulenevalt on eriti just kunstikirjutuses, vähemalt määral arhitektuuri omas, kus vestlus on arutlevam ja problematiseeritum, valdavaks ajakirjanduslikuks žanriks retsensioon, teatav monoloogiline ekspertiis, milles ei puudu ka tootetutvustuse elemendid. Tooteks pole niivõrd ese, kuivõrd väidetav külastuselamus näituselt või privileeg elada (riigi)arhitekti administreeritavas sotsiaalses utoopias. Mõlemad pakkumised on tavapäraselt tehtud osana teatavast staatускаubandusest, milles jaotatakse majanduslikku, sotsiaalset või kultuurilist kapitali, ehk siis teisisõnu, võimalust edeneda ühiskonna meritokraatlikus hierarhias.
- Osalt turunduslikust ambitsioonist tulenevalt on mõlemas valdkonnas keelepruuk teadlikult rahvahariduslik. Ilmneb soov viia lihtsas ja arusaadavas keeles rahva sekka nn professionaalset kõrgkultuuri. Selle taga võib näha püüdu teha professionaalseid agendasid ja muresid kogu elanikkonna muredeks, s.t laiendada professionaalse kultuuri mõjuvälja, ajuti üsna dotseerivalt, justnagu eeldades, et publiku teadmistekorpus on kirjeldatav peamiselt miinusmärgiliselt – professionaalse teadmise puudumisena, mitte eraldiseisva, suveräänse ja produktiivse sotsiokultuurilise diskursusena.
- Tähelepanuväärne on eriti kujutava kunsti, aga ka arhitektuuri kajastuste valdkondlik isoleeritus. Kummaski valdkonnas ei ilmne erilist dialoogi sidusvaldkondadega, olgu selleks siis teater, film ja tants kujutava kunsti puhul või disain, sisearhitektuur ja tarbekunst arhitektuuris. Küll aga on mõlemas valdkonnas kajastused tugevalt institutsionaliseeritud, leheveergudele pääseb ja salongikõlbulikuks osutub esmajoones loomeliitide ja -büroode, haridusasutuste, muuseumite ja galeriide sisuloome.

Uurimisrühma ettepanekud ja soovitused:

- Kujutava kunsti ja arhitektuuri representeerimine suveräänsete, lõimumissoovita valdkondadena võib viia valdkondade marginaliseerumiseni. Distsipliini piiridesse jäämine ei võimalda valdkonnale piisavalt uuenduslikkust ja kohanemist muutuva kultuurivälja ja ühiskonnaga. SA Kultuurilehe väljaanded peaksid siin kujundama selge hoiaku – kas piiride hoidmisega toota valdkondlikkust juurde või kasutada ajakirjanduslikke töövahendeid ja võtteid piiriüleseks koostööks.
- Ilmselt loomemajanduslikust pöördest tulenevalt on kajastuses vaeslapse seisus teooria ja kriitika. Kultuuriline narratiiv ja sotsiaalteaduslikud tähelepanekud võiksid saada ühendatud. Kultuurirefleksioon on tugevalt tootmisele ja tarbimisele orienteeritud, ühiskondlikud ja poliitilised aktualiteedid jäävad tahaplaanile. Laiendada tuleks kajastuse ühiskonnateoreetilist haaret, mis suudaks osutada

sotsiaalsele tellimusele, mis sunnib valdkondi rabelema järjest suuremate tarbijanumbrite nimel.

Kirjandus

- Kirjandus on olnud läbi aegade eesti kultuuri sidustajaks. Praeguse kirjanduskajastuse alusel võib arvata, et olukord on muutunud – kirjanduse sotsiaalse mõõtme asemele on asunud kirjandus kui esmajoones müügiartikkel.
- Kirjanduse kajastamine on ajakirjanduses esirinnas, aga suure osa sellest (3/5) moodustavad „nupud“ – lühiuudised, teadaanded, väikesformaadilised raamatureklaamid. Väikeformaadis raamatureklaamide arvukus on samas suurusjärgus ilmunud artiklite arvukusega.
- Artiklitest moodustavad 3/5 konkreetse raamatu tutvustused-arvustused. Sisemiselt on ülekaalus tutvustused. Nii väikeformaadiliste raamatureklaamide kui tutvustuste-arvustuste puhul on suures ülekaalus proosakirjandus (kaks ja rohkem korda võrreldes muuga).
- Raamatute tutvustamisel domineerib sisu- või autorikeskne lähenemine. Vähemuses on arvustused, kus teost sidustatakse teiste teoste või kirjanduslooga. Harva ilmub konkreetsete raamatu liikide/tüüpide ülevaateid. Ükski kultuuriväljaanne ei tegele meetodiliselt tõlkekirjandusega.
- Professionaalse taustaga kirjanduskriitikute energia läheb suuresti teadusartiklite kirjutamisele ja publitseerimisvõimaluste leidmisele. Üksikud kirjutavad kirjanduskriitikud paistavad vähe silma ajakirjanduse üldpildis.
- Kirjanduse kajastuses püütakse hoida üleval traditsioonilist lähenemist, uudsust ja mängulisust eriti ei ole. Tavalugeja kirjanduskogemus ja kirjandusteadlaste kogemus on üha rohkem lahknenu.
- Kirjanduskajastuses ilmneb kildkondlikkus. Kirjanduskriitiku arvamuse asemele on tulnud sõpruskonna arvamused. Selgelt eristuvad süvitsi analüüsivad artiklid ja teisalt turundusliku iseloomuga artiklid, mille eesmärk on eelkõige teada anda raamatu ilmumisest. Jääva väärtusega tekstid ilmuvad väikese lugejaskonnaga väljaannetes.
- Kirjanduselu kajastamine piirdub suuresti ebakõlade või kildkondlike ettevõtmiste väljatoomisega.
- Kirjanduselu on killustunud. Ajakirjanduses ei teki kirjanduse üle poleemilisi mõttearendusi, ühiste jutupunktide tekitamine on keeruline.

Uurimisrühma ettepanekud:

- Püüda tekitada terviklikum kirjanduspilt arvustuste ja ülevaateartiklite sisuliste rõhuasetuste kaudu.
- Püüda kaasata rohkem erinevaid asjatundjaid kirjanduse kajastamisse ning mitte orienteeruda niivõrd publikumenule.
- Püüda kirjanduselu kajastamisel rohkem ära kasutada uue meedia võimalusi.

Teater

- Teatrivalja kajastuses ei ilmne suuri vastandumusi või polariseerumisi, väli mõjub väga ühtsena – seda nii ajakirjandusliku kajastuse kui ka intervjuueeritud ekspertide hinnangutes. Sõbralik läbisaamine, kontrasti ei teki.
- Eelkõige Sirbis on teatrikajastus võtnud endale viimaste aastate jooksul sotsiaalse, ühiskonnakriitilise ja ühiskonda mõtestava rolli. Teatri kaudu saab kajastada suuremaid ühiskondlikke teemasid. Müürilehes ilmub teatritekste oluliselt vähem ja teatrikäsitus on kirjutava autori nägu, autor annab edasi saadud teatrimuljet. Müürilehes on sotsiaalia tugevalt esil ka ilma teatri abita.
- Kultuurivaljaanded ja üldlehed (Eesti Päevaleht, Postimees, Eesti Ekspress) eristuvad selle poolest, et alternatiivne ja uudne leiab kajastamist just üldlehtedes – nende jaoks on uudisväärtuslik performatiivsus, mängulisus, teistmoodi olemine (nt Vaba Lava, tantsuetendused, alastiolek, NO). Aga nt Ugala, Endla või Rakvere etendused enamasti üldväljaannete vaatefookusesse ei satu.
- Kultuurivaljaanded (ja eelkõige Sirp) püüavad anda läbilõiget toimuvast, sh kajastavad ka tavapärasest riigi rahastatud teatrites toimuvat.

Film

- Filmi osas ilmneb SA Kultuurilehe väljaannete peamine eesmärk ja panus: et lugeja hoiaks meeles, et film ei ole ainult meelelahutus. Film peaks olema inimeseks olemise ja otsingu väljendus nagu iga teine kultuurivorm.
- Suurem osa lugusid on väga selgelt omas segmendis, nad käsitlevad ühte filmiteksti, on filmikunsti-sisesed, ühe distsipliini sisesed. Ideaal oleks tõsta nende lugude arvu, mis on analüütilised, mis on *cross-disciplinary* ja mis põhinevad autori tugeval ideel, autori enda tugevusel. Kui filmikriitikud oma rolli ära ei täida, on Sirp otsinud kirjutajaid väljastpoolt filmivaldkonda.

- Sirp on läinud huvitavamaks, aga on vormilt liiga akadeemiline. Sirbi filmitoimetaja on veendunud, et filmidiskursus peab olema tihedalt seotud sotsiaalse, poliitilise, elulise, muude kultuurivaldkondadega. Filmikirjutis, eriti filmikriitika ei saa olla hermeetiline.
- Sirbile meeldib teravus. Takkakiitmist ja üksteise huvide esindamist on nii palju, et mõttetu on seda juurde toota. Sirbil on privileeg seda mitte teha.
- Kõik oleneb sellest, millise positsiooni võtab kirjutaja lugeja suhtes. Hästi palju on õpetlase positsiooni, et mina räägin sulle, kuidas asjad on. Aga see võib lugejas trotsi tekitada. Sirbi ideaal on suhelda samal tasandil, kutsuda lugeja kaasa - lahe film, lähme vaatame.
- TMK on amorfne, probleemartikleid peaks rohkem olema, maht võimaldab ka pikemaid teoreetilisemaid käsitlusi, aga sageli ilmub mitu üksikfilmi arvustust, mis tühistab ajakirja mahulise eelise ajalehtede ees. TMKs on filmi fookuses Eesti asjad, see on hoolitsemine meie pärandi eest. Suurepärane, et fookus on seatud niimoodi, globaalne tuleb selle kõrvale.
- Sirp lahkab tihti teemasid metoodiliselt ja läbivalt, terve number on ühe teema lahkamisele keskendunud. Sirbi ülesanne on kajastada ka filmielus toimuvat, ehk siis rääkida nendest asjadest, mis kujundavad filmiaastat.
- Sirbi filmikäsitlus on globaalsemaks muutunud, on tõlkelugusid (filmimõtet), välisautoreid, uusi autoreid. Sirbi haare on laiem, see võimaldab ka analüütilisemat lähenemist ja filmiteoreetilist käsitlust. Probleemiks on alati olnud meie õhuke kultuurikiht, asjatundjate vähesus.
- Filmivaldkonnas räägitakse küll Euroopa autoritest, aga mitte keskkondadest, kus nad toimivad, filmikultuuridest. Eesti ajakirjandus ei ava institutsionaalseid taustu. Puudu on lähinaabruskonna käsitlused. Me kuulume Balti – Skandinaavia topeltregiooni, aga me ei tea, mis seal toimub, võrreldavat informatsiooni ei saa. Loeme oma võite, aga ei pane seda perspektiivi, et kui tugev või nõrk on meie film selle taustal.
- Filmikirjutiste žanriline skaala peaks olema rikkalikum. Valdav žanr on arvustus, retsensioon. Intervjuusid üldiselt on, aga meie analüüsitava perioodil oli neid üksnes PÕFFi külalistega. Kus on pikad intervjuud Eesti režissööridega? Kus on põhjalikud loomingu ülevaated? Kus on arutlused filmiteooria arengutest? Arutelud hetkeseisu, viimase aasta, viimase viie aasta arengute üle?
- Ekspertintervjuudest selgus, et filmivaldkond mõtleb ja tegutseb suurel määral loomemajanduse paradigmas – tegutsejad tähtsustavad võimalikult laia auditoriumit. Peavoolumeedia väljaande toimetaja ootus on, et talle saadetakse vaatamissoovitusi, mis on kenasti pakendatud. Filmikriitikud on oma kirjutistes orienteeritud publikule, eesmärk ei ole tegijatele tagasisidet anda. Kultuuriväljaandeid tajutakse pigem teisejärgulistena.

Ettepanekud:

- Filmitegijate jaoks on olulised teiste filmitegijate arvamused – neid võiks ilmuda rohkem.
- Tegeleda tuleks žanrilisest kitsusest ülesaamisega. Filmikäsitlust võiksid rikastada nt arutelud ja intervjuud, samuti kitsamate küsimuste analüüs. Näiteks võiks võtta Eesti filmi arengukava ja vaadata nüüd, viis aastat hiljem, kuhu me oleme jõudnud.
- SA Kultuurilehe väljaanded Sirp ja TMK ei käsitle n.-õ suure pildi probleeme. Võiks olla mingi regulaarne kolumn, mis analüüsib kriitiliselt üldisemaid kultuuri küsimusi.
- Kultuur vajab kindlasti turundamist, aga ei pea tähendama sisus järeleandmist. SA Kultuurileht ajakirjad peaksid avaldama Rahvusringhäälingule pidevat survet, et oleks rohkem kultuuriteemalisi saateid. Miks ei võiks olla saateid, mis ongi väljaannetega seotud, mis sünnivad koostöös nende väljaannetega?
- TMK filmivaldkonna käsitlused peaksid olema teoreetilises plaanis samal tasemel kui ajakirja muusika- ja teatrivaldkonna kirjutised.
- Oluline on, et tükiväljaandes ilmunud sisu liiguks palju kergemini erinevate platvormide vahel, sh saaksid lood tänu avaldamisele veebiväljaandes laiemal kõlapinnal ka sotsiaalmeedia abil.

Kultuuriväljaannete üldprofiilid ja silmaspeetav lugejaskond

- Sirbi tugevus on ühtlane ja pidev erinevate kultuurivaldkondade käsitlemine, mis võib anda valdkonnainimestele ülevaate ka sellest, mis teistes valdkondades toimub. Sirbi artiklid on suunatud väga erinevatele lugejatele, üldjuhul on kirjutised suunatud vähem professionaalidele ja rohkem laiemale lugejaskonnale. Tavapärane žanr on lahtiseletav arvustus, kuid sõltuvalt artikli autorist pigem akadeemilises või professionaalses võtmes. Sirbi tüüpiline lugeja on inimene, kes juba loeb Sirpi. Noori lugejaid Sirp ei püüa. Põhimõtteliselt kehtib see ka teiste SA Kultuurileht väljaannete puhul – lugejaskonna moodustab aktiivne kultuurihuviline publik. Ilmselt on vähe võimalusi tuua lugema kultuuri tarbivat, kuid kultuuriväljaandeid mittelugevat publikut. Auditoriumiuuring osutab sellele, et vahetu elamuse kogemus ei pruugi viia soovini sel teemal lugeda. Kriitiline-reflekteeriv lugemisharjumus tekib koos haridusega. Sirbi laiem ülesanne oleks üldse rääkida sellest, mis toimub kultuurielus – siis omandaks Sirp kultuuriintelligentsi jaoks kõneaine kujundamise rolli. Tuleks rohkem avada kultuurivaldkonnas toimuva taustu ja põhjuseid, olla rohkem ajakirjanduslikud.
- Määrilehe sisu ja suundumused on uuringu perioodi jooksul muutunud, alternatiivsusest ja sõltumatuses on liigutud suurema sisuturunduse ja

müügiorientatsiooni poole. Sisulise muutumise on tinginud surve/vajadus majanduslikult iseseisvalt toime tulla. Müürilehe lugeja on n.-ö Müürilehe klubi liige – lehetegijatega samas vanuses ja sarnaste hoiakutega. Müürileht on oma sisult väga sotsiaalne, sotsiaalia on Müürilehe märksõna.

- Üldlehed (Eesti Päevaleht, Postimees, Eesti Ekpress, Maaleht) on oma kultuurikajastuses igaüks väga oma nägu. Ühelt poolt domineerib küll loomemajanduslik, tutvustav funktsioon – anda teada kultuurisündmustest ja loomest nii, et tarbija leiaks endale sobiva lõõgastuse ja kultuurielamuse objekti. Aga teisalt eristuvad nende väljaannete kultuuriartiklid selle alusel, millisele lugejale on need suunatud. Kui Postimees on loomemajanduse kõige olulisem agent, siis Eesti Päevaleht on suunanud oma tekstid pigem Sirbi ja Postimehe vahepealsele lugejale ning vaatab kultuuriväljal toimuvat rohkem kultuuriprotsessi kui terviku kaudu. Üldlehed on oma kultuuritoimetajate ja kultuurist kirjutajate nägu. Kuna kultuuri mõtestavaid tekste (mitte lühiuudiseid ja reklaamivaid teadaandeid) on neis väljaannetes suhteliselt vähe, siis torkavad üksikute autorite käsitluslaadide erinevused selgelt silma.
- Kõigi väljaannete suureks probleemiks on kirjutajate vähesus, mis tingib selle, et kriitika asemel valitseb kirjeldus. Paljudes kultuurivaldkondades on märgata kildkondlikkust, mille ärahoidmine või võimaldamine on väga selgelt kultuuritoimetaja professionaalsuse ja väljaandja valikute küsimus. Pakume välja, et selle ületamiseks võiks toimuda akadeemilise poole osalusel kultuuriajakirjanike kokkusaamisi ja kogemuste vahetust, et arutleda kriitilis-reflekteeriva kultuuri käsitlemise viisi võimalikkuse üle erinevates väljaannetes.
- Kõigi väljaannete kultuuritoimetajate hool ja mure võiks olla seista vastu kultuurivaldkondade vaheliste piiride taastootmisele, aidata kaasa dialoogilisusele ja vastastikku rikastavale ideevahetusele.

Põhjalik ülevaade väljaannete kvalitatiivsest sisuanalüüsist on toodud lõpparuande II osas ja ekspertintervjuude tulemustest lõpparuanne IV osas.

Kokkuvõttes jäi ekspertintervjuudest kõlama mure, et loomemajanduse printsiip hakkab muutma mitte ainult kultuuriajakirjandust, vaid ka kultuuri ennast. Selles võib peituda oht, sest pikemas perspektiivis ohustab see kultuurilise identiteedi mitmekesisust ja tugevust. Loomemajanduslik poliitika kogu kultuuri suhtes ei ole jätkusuutlik, sest vähemtasuvad ja masse mittekönetavad kultuurivälja osad võivad jääda niimoodi vaeslapse ossa. See omakorda viib kultuurilise mitmekesisuse kadumiseni ja kultuurilise identiteedi vaesumiseni. Riigi kultuuripoliitika ülesanne on tagada tasakaalustatud areng ka väiksema publikumenuga, kuid professionaalsele osale eesti kultuurist.